

**ØSTRE LANDSRET
DOM**
afsagt den 27. november 2025

Sag BS-27542/2023-OLR
(19. afdeling)

Miljø- og Fødevareklagenævnet
(advokat Louise Solvang Rasmussen)

mod

Appelindstævnte 1, tidligere Sagsøger 1,
Appelindstævnte 2, tidligere Sagsøger 3,
Appelindstævnte 3,
Appelindstævnte 4, tidligere Sagsøger 5,
Appelindstævnte 5, tidligere Sagsøger 6,
Appelindstævnte 6, tidligere Sagsøger 7,
Appelindstævnte 7, tidligere Sagsøger 8,
Appelindstævnte 8, tidligere Sagsøger 9,
Appelindstævnte 9, tidligere Sagsøger 10,
Appelindstævnte 10,
Appelindstævnte 11, tidligere Sagsøger 2,
Appelindstævnte 12, tidligere Sagsøger 12,
Appelindstævnte 13, tidligere Sagsøger 13,
Appelindstævnte 14, tidligere Sagsøger 14,
Appelindstævnte 15, tidligere Sagsøger 16,
Appelindstævnte 16, tidligere Sagsøger 17,
Appelindstævnte 17, tidligere Sagsøger 18,
Appelindstævnte 18, tidligere Sagsøger 19,
Appelindstævnte 19, tidligere Sagsøger 20,
Appelindstævnte 20, tidligere Sagsøger 21,
Appelindstævnte 21, tidligere Sagsøger 22,
Appelindstævnte 22, tidligere Sagsøger 23,
Appelindstævnte 23, tidligere Sagsøger 24,

Appelindstævnte 24,
Appelindstævnte 25, tidligere Sagsøger 26,
Appelindstævnte 26, tidligere Sagsøger 27,
Appelindstævnte 27, tidligere Sagsøger 28,
Appelindstævnte 28, tidligere Sagsøger 29,
Appelindstævnte 29, tidligere Sagsøger 30,
Appelindstævnte 30, tidligere Sagsøger 31,
Appelindstævnte 31, tidligere Sagsøger 32,
 Omya A/S,
Appelindstævnte 32, tidligere Sagsøger 33,
Appelindstævnte 33, tidligere Sagsøger 34,
Appelindstævnte 34, tidligere Sagsøger 36,
Appelindstævnte 35, tidligere Sagsøger 37,
Appelindstævnte 36, tidligere Sagsøger 40,
Appelindstævnte 37, tidligere Sagsøger 41,
Appelindstævnte 38,
Appelindstævnte 39,
Appelindstævnte 40, tidligere Sagsøger 54,
Appelindstævnte 41, tidligere Sagsøger 44,
Appelindstævnte 42, tidligere Sagsøger 45,
Appelindstævnte 43, tidligere Sagsøger 47,
Appelindstævnte 44, tidligere Sagsøger 48,
Appelindstævnte 45, tidligere Sagsøger 49,
Appelindstævnte 46, tidligere Sagsøger 50,
Appelindstævnte 47, tidligere Sagsøger 51,
Appelindstævnte 48, tidligere Sagsøger 52
 og
Appelindstævnte 49, tidligere Sagsøger 53
 (advokat Håkun Djurhuus for alle, beskikket for de oprindeligt indstævnte)

Retten i Roskilde har den 23. maj 2023 afsagt dom i 1. instans (sag BS-28823/2021-ROS).

Landsdommerne Tine Egelund Thomsen, Lone Kern-Jespersen og Marie Kathrine Nielsen har deltaget i ankesagens afgørelse.

Indledning og påstande

Da byrettens dom blev anket, var følgende indstævnt (svarende til de oprinde -lige sagsøgere):

1. <u>Appelindstævnte 1, tidligere Sagsøger 1</u>	30. <u>Appelindstævnte 29, tidligere Sagsøger 30</u>
2. <u>Appelindstævnte 2, tidligere Sagsøger 3</u>	31. <u>Appelindstævnte 30, tidligere Sagsøger 31 og</u> 32. <u>Appelindstævnte 31, tidligere Sagsøger 32</u>
3. <u>Appelindstævnte 50, tidligere Sagsøger 4</u>	33. Omya A/S
4. <u>Appelindstævnte 4, tidligere Sagsøger 5</u>	34. <u>Appelindstævnte 32, tidligere Sagsøger 33</u>
5. <u>Appelindstævnte 5, tidligere Sagsøger 6</u>	35. <u>Appelindstævnte 33, tidligere Sagsøger 34</u>
6. <u>Appelindstævnte 6, tidligere Sagsøger 7</u>	36. <u>Appelindstævnte 51</u>
7. <u>Appelindstævnte 7, tidligere Sagsøger 8</u>	37. <u>Appelindstævnte 34, tidligere Sagsøger 36</u>
8. <u>Appelindstævnte 8, tidligere Sagsøger 9</u>	38. <u>Appelindstævnte 35, tidligere Sagsøger 37</u>
9. <u>Appelindstævnte 9, tidligere Sagsøger 10</u>	
10. <u>Appelindstævnte 52, tidligere Sagsøger 13</u>	39. <u>Appelindstævnte 53, tidligere Sagsøger 38 og</u> 40. <u>Appelindstævnte 54, tidligere Sagsøger 39</u>
11. <u>Appelindstævnte 11, tidligere Sagsøger 14</u>	41. <u>Appelindstævnte 36, tidligere Sagsøger 40</u>
12. <u>Appelindstævnte 12, tidligere Sagsøger 15</u>	42. <u>Appelindstævnte 37, tidligere Sagsøger 41</u>
13. <u>Appelindstævnte 13, tidligere Sagsøger 16</u>	43. <u>Appelindstævnte 55, tidligere Sagsøger 42 og</u>
14. <u>Appelindstævnte 14, tidligere Sagsøger 17</u>	44. <u>Appelindstævnte 56, tidligere Sagsøger 43</u>
15. <u>Sagsøger 15 og</u>	45. <u>Appelindstævnte 40, tidligere Sagsøger 54</u>
16. <u>Appelindstævnte 15, tidligere Sagsøger 16</u>	
17. <u>Appelindstævnte 16, tidligere Sagsøger 17</u>	46. <u>Appelindstævnte 41, tidligere Sagsøger 44 og</u> 47. <u>Appelindstævnte 42, tidligere Sagsøger 45</u>
18. <u>Appelindstævnte 17, tidligere Sagsøger 18</u>	48. <u>Appelindstævnte 57, tidligere Sagsøger 46</u>
19. <u>Appelindstævnte 18, tidligere Sagsøger 19</u>	49. <u>Appelindstævnte 43, tidligere Sagsøger 47</u>
20. <u>Appelindstævnte 19, tidligere Sagsøger 20</u>	
21. <u>Appelindstævnte 20, tidligere Sagsøger 21</u>	50. <u>Appelindstævnte 44, tidligere Sagsøger 48</u>
22. <u>Appelindstævnte 21, tidligere Sagsøger 22</u>	
23. <u>Appelindstævnte 22, tidligere Sagsøger 23</u>	51. <u>Appelindstævnte 45, tidligere Sagsøger 49</u>
24. <u>Appelindstævnte 23, tidligere Sagsøger 24</u>	
25. <u>Appelindstævnte 24 og</u>	52. <u>Appelindstævnte 46, tidligere Sagsøger 50 og</u>
26. <u>Appelindstævnte 25, tidligere Sagsøger 26</u>	53. <u>Appelindstævnte 47, tidligere Sagsøger 51</u>
27. <u>Appelindstævnte 26, tidligere Sagsøger 27</u>	54. <u>Appelindstævnte 48, tidligere Sagsøger 52</u>
28. <u>Appelindstævnte 27, tidligere Sagsøger 28</u>	55. <u>Appelindstævnte 49, tidligere Sagsøger 53</u>
29. <u>Appelindstævnte 28, tidligere Sagsøger 29</u>	

Der er sket ejerskifte vedrørende en række af de omhandlede ejendomme. De nedennævnte nye ejere har anmodet om at succedere i de tidligere ejeres processuelle retsstilling og indtræde som indstævnte i stedet for de tidligere ejere.

<i>Tidligere ejer(e)</i>	<i>Nuværende ejer(e)</i>
3. <u>Appelindstævnte 50, tidligere Sagsøger 4</u>	<u>Appelindstævnte 3</u>
10. <u>Appelindstævnte 52, tidligere Sagsøger 11</u>	<u>Appelindstævnte 10</u>
39. og 40. <u>Appelindstævnte 53, tidligere Sagsøger 38 og Appelindstævnte 54, tidligere Sagsøger 39</u>	<u>Appelindstævnte 37, tidligere Sagsøger 41</u>
43. og 44. <u>Appelindstævnte 55, tidligere Sagsøger 42 og Appelindstævnte 56, tidligere Sagsøger 43</u>	<u>Appelindstævnte 38 og Appelindstævnte 39</u>
48. <u>Appelindstævnte 57, tidligere Sagsøger 46</u>	<u>Appelindstævnte 37, tidligere Sagsøger 41</u>
15. <u>Sagsøger 15</u> (ejer af ideel halvdel overdraget til ejer af den anden halvdel)	<u>Appelindstævnte 15, tidligere Sagsøger 16</u>
36. <u>Appelindstævnte 51</u> (afgået ved døden)	<u>Appelindstævnte 35, tidligere Sagsøger 37</u>

Appellanten, Miljø- og Fødevareklagenævnet, har over for Appelindstævnte 50, tidligere Sagsøger 4, Appelindstævnte 52, tidligere Sagsøger 11, Appelindstævnte 53, tidligere Sagsøger 38, Appelindstævnte 54, tidligere Sagsøger 39, Appelindstævnte 55, tidligere Sagsøger 42, Appelindstævnte 56, tidligere Sagsøger 43, Appelindstævnte 57, tidligere Sagsøger 46, Sagsøger 15 og Appelindstævnte 51 nedlagt påstand om afvisning, subsidiært frifindelse, og over for de øvrige indstævnte nedlagt påstand om frifindelse.

De indstævnte (herefter lodsejerne) har påstået dommen stadfæstet, subsidiært at Miljø- og Fødevareklagenævnet tilpligtes at anerkende, at nævnets fredningsafgørelse af 29. januar 2021 om fredning af Stevns Klint i Stevns Kommune er ugyldig i forhold til fredning til etablering af et nyt stiforløb til afløsning af det eksisterende, frivilligt etablerede, stiforløb, jf. nævnsafgørelsens § 1, nr. 5, § 2, § 4, nr. 2 og 5, § 6, nr. 6, § 8, nr. 2-8, og § 9.

De oprindeligt indstævnte har også for landsretten haft fri proces.

Parterne er enige om, at sagens værdi kan opgøres til 5.648.385 kr. svarende til den opgjorte erstatning i anledning af fredningen.

Supplerende sagsfremstilling

Den 28. juni 1957 afsagde Overfredningsnævnet kendelse i en sag om fredning vedrørende adgang for almenheden til færdsel på en strækning langs overkanten af Stevns Klint. Overfredningsnævnet fandt, at der ikke var tilstrækkelig anledning til at imødekomme en fredningsbegæring og lagde herved vægt på,

at almenhedens færdsel efter de foreliggende oplysninger måtte antages at have været af ringe betydning, *at* ejerne af de pågældende ejendomme havde erklæret, at de ikke hidtil havde lagt hindringer i vejen for gående færdsel fra almenhedens side og heller ikke i fremtiden ville gøre det, og *at* ejerne protesterede imod et servitutpålæg herom.

I 2004 udarbejdede Person 3, Forening en teknisk/faglig/oplevelsesmæssig vurdering af Stevns Klint Trampestis ruteforløb.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har for landsretten fremlagt supplerende materiale om baggrunden for fredningen.

I faglig rapport nr. 727 fra Danmarks Miljøundersøgelser (DMU) fra 2009 med titlen ”Titel” udarbejdet af bl.a. professor Person 4 er de nævnte naturtyper beskrevet. Af rapportens sammenfatning fremgår bl.a., at der er enorme udfordringer med at bevare de beskrevne naturtypers biologiske mangfoldighed. Af rapporten fremgår endvidere bl.a.:

”2 Naturforvaltning i et kulturlandskab

...

2.1.1 Eutrofiering

Gennem de seneste 50 år er landbrugets forbrug af gødning vokset dramatisk. Voksende husdyrbrug (især slagtesvin), stigende import af foderstoffer samt indførelsen af kunstgødning har betydet at næringsstoffer ikke længere er en begrænsning for landbrugsproduktionen. Tværtimod har håndteringen af næringsstoffer i landbruget de seneste 50 år været så ødsel at der har været en stor transport af næringsstoffer fra landbruget til naturen – med drænvand fra markerne til enge og moser, med luften fra stalde og gylletanke til det omgivende landskab og med centrifugalspreder fra markerne ud i de omgivende småbiotoper. Næringsforureningen er måske den alvorligste trussel mod biodiversiteten i dag.

...

2.3 Tilstandsvurdering

...

2.3.2 Der er behov for store, sammenhængende naturområder

En vigtig udfordring for naturforvaltningen er skabelsen af store sammenhængende naturområder hvor dyr og planter kan sprede sig uhindret. Sådanne områder vil være mindre påvirket af randeffekter fra det dyrkede land og mindre sårbare for lokal uddøen af små bestande. Det er dog en forudsætning for en geografisk baseret naturplanlægning at man har viden om hvor de velfungerende naturområder findes i dag.

Først når der foreligger en kortlægning og tilstandsvurdering af naturområderne, kan man lægge en god plan for hvordan naturen skal udvikle sig i fremtiden, og hvordan midlerne i naturforvaltningen bruges mest effektivt.

...

2.5 Prioritering af ressourcerne

Naturforvaltningen har sjældent ressourcer til at prioritere alle beskyttede naturområder lige højt. Derfor vil man være nødt til at prioritere indsatsen. Tømmefingerreglen for denne prioritering går under betegnelsen ”brandmandens lov” (se boks).

Brandmandens lov

Brandmandens lov kan opsummeres til følgende tommelfingerregel:

- 1) Bevar det endnu uskadte
- 2) Reducer eventuelle skadelige påvirkninger
- 3) Genopret og udvid delvist ødelagte områder

Højeste prioritet gives således til bevarelsen af de bedste naturområder i erkendelse af at det er her man finder den mest intakte natur med de fleste sårbare og sjældne arter. Det er her der er mest at miste, og et tab af de bedste områder er meget vanskeligt og omkostningsfuldt at kompensere for. Det er simpel snusfornuft, men ikke altid indlysende for et politisk system som gerne ser synlige resultater i form af ny natur, eller for landmanden der skal have bøvet med at sørge for hegn, vand og tilsyn når køer og får skal ud og græsse de stejle skrænter eller våde moser.

Næst efter de bedste naturområder kommer lokaliteter med et væsentligt naturindhold, men hvor der i dag finder en påvirkning sted som forringer naturtilstanden. Det kunne eksempelvis være værdifulde overdrev som er under tilgroning, eller overdrev som påvirkes af næringsstoffer som følge af at dele af overdrevet gødskes, eller at gødning og sprøjtemidler føres fra kanten af en dyrket mark og ned over en værdifuld overdrevsskrænt. Her handler det om at indgå aftaler som sikrer at overdrevet ikke påvirkes negativt eller gror til med vedplanter. I denne kategori kan der også være overdrev som er så små at de sjældne arter ikke kan overleve på den beskedne plads, og hvor randpåvirkningen fra omgivelserne (mark og skov) er forholdsmæssigt stor. Her vil løsningen være at udvide overdrevet ved at omlægge driften på naboarealer til græsning uden tilførsel af gødning.

Endelig er det sidste og laveste prioriteringsområde skabelse af ny natur ved genopretning af naturområder på steder hvor naturen er fortrængt. Dette er en vanskelig proces, og ofte omkostningsfuld i forhold til udbyttet målt som den mangfoldighed der gavn timer af indsatsen.

3. Overdrev

...

3.1 Hvordan skelner man overdrev fra andre naturtyper?

...

Man er derfor nødt til at se på hele sammensætningen af arter for at være sikker på at det er et overdrev. Vegetationen skal være domineret af lyselskende og tørkeelskende urter (både græsser og bredbladede urter), og der skal være tale om nøjsomme arter som er tilpasset græsning. Det sidste ses i praksis ved at væksterne er lave og med mange rosetplanter i modsætning til konkurrenceplanternes voldsomme oprette vækst.

...

3.2 Hvor finder man overdrev?

Overdrev kan findes hvor der kommer lys nok til jordbunden, hvor jorden hverken er alt for sur, salt eller næringsrig, og hvor der er tilbagevendende forstyrrelser, typisk i form af græsning. I praksis har landbrug, skovbrug og infrastruktur fordrevet overdrevenes planter fra landskabet med pløjning, gødskning, sprøjtning og tilplantning. Derfor findes overdrevene i dag ofte langt væk fra gårdene, på svært opdyrkede jorder som ikke er blevet tilplantet med nåletræer eller udstykket til sommerhuse. Typiske steder er stejle kystskrænter ved hav og fjord og det flade stykke land mellem skræntfoden og havet, men også skrænterne i ådale og stejle bakker i randmorænelandskaberne. ...

3.3.2 Kalkoverdrev

Kalkoverdrev findes hvor jorden indeholder calciumkarbonat, og dette betyder at pH ligger mellem 6 og 8, afhængig af hvor meget kalk der er i jorden, og hvor udvasket jorden er. Typisk er pH højest på skrænter hvor der hele tiden blottes frisk mineraljord med højt kalkindhold, og lavest på jævnt terræn hvor kalken langsomt udvaskes.

Kalken kan være meget tydelig som i kridtlagene på Møn eller aflejringerne af limsten omkring Hanstholm, men den kan også optræde som knapt synlig iblanding i morænesand og ler. Kalkoverdrev findes i hele landet, men er hyppigst på Møn, i Nord- og Vestsjælland, på Samsø, på Nordfyn samt i Øst- og Nordjylland. Kalkoverdrev er typisk artsrige, med mange sjældne arter. ... Kalkoverdrene er omfattet af habitatdirektivet under koden 6210.

...

5.2.3 Udvikling af ny natur fra bar mark

Hvis de rette omstændigheder er til stede, kan overdrev og enge godt udvikles fra tidligere dyrkede marker. I praksis er dette sket uforsætligt mange steder i Danmark. Der findes ingen nøjagtige opgørelser, men stikprøver antyder at en tredjedel eller mere af det samlede areal i Danmark med registreret §3-overdrev faktisk netop er udviklet på opgivne agre. Næsten alle ikke-skrånende overdrev inde i landet er udviklet på opgivne marker. Mange steder er landbrugsdriften ophørt fordi jorden har været sandet og udpint, og så har de nøjsomme overdrevsplanter haft let ved at vinde indpas.

Udover et lavt indhold af næringsstoffer i jorden og en passende fugtighed er det en forudsætning for naturudviklingen efter opdyrkning at der i markens umiddelbare nærhed findes overdrev, enge eller moser med planter som kan sprede sig ind på den braklagte jord. ...

5.3 Naturgenopretning

Der er fire helt centrale forudsætninger for at et område kan udvikle sig fra bar jord til overdrev, eng eller mose:

- 1) Næringsindholdet i jorden skal være lavt. Hvis næringsindholdet er højt, vil vegetationen uvægerligt blive domineret af almindelige næringselskende konkurrencearter, og de specialiserede nøjsomhedsplanter, sommerfugle, vokshatte osv. vil ikke få en chance for at indvandre og etablere en bestand.

- 2) For moser og enge skal hydrologien være velfungerende. Det vil i praksis sige at grundvandsstanden skal være høj, og/eller at arealet skal oversvømmes en stor del af året. I begge tilfælde er det afgørende at vandet ikke er forurenset med store mængder kvælstof og fosfor.
- 3) Der skal være spredningskilder for mål-arterne i den umiddelbare nærhed. Mange af de karakteristiske planter er kendetegnet ved en meget begrænset spredningsevne. Hos disse arter falder frøene inden for få meters afstand fra moderplanten, og transporteres eventuelt nogle få meter mere af myrer eller andre insekter.
- 4) Der skal etableres en græsningsdrift eller høslætdrift på det område hvor man ønsker at udvikle naturområdet. Uden græsning eller slåning vil arealet hurtigt blive domineret af effektivt spredte og højt voksende græsser og bredbladede urter – typisk arter som er meget almindelige i det ugræssede landskabs vejkanter, markskel og le-vende hegn. Også i sumpskove og tørre eller våde krat vil naturen have gavn af en ekstensiv græsning som skaber variation og natur-lige lysninger og overgange mellem det åbne og skovdækkede miljø.

5.3.1 Næringsstofferne

Kravet til en næringsfattig jordbund er måske det vanskeligste at leve op til. Det udelukker stort set alle intensivt dyrkede marker, med mindre der er tale om en tør, næringsfattig sandjord hvor næringsstofferne hurtigt vil blive udvasket, og hvor sommertørken sætter en grænse for konkurrenceplanternes dominans. De dyrkede marker bør derfor kun undtagelsesvist inddrages fordi potentialet er for ringe. Der findes dog situationer hvor det er meningsfuldt at gøre en undtagelse: Hvis et eksisterende naturareal ønskes beskyttet mod randpåvirkninger fra markdriften, eller der skal skabes et større samlet naturområde ved at inddrage marker mellem flere eksisterende områder i græsningsdriften.”

Der er endvidere fremlagt uddrag af en afhandling fra 2013 fra Aarhus Universitet med titlen Edge effect in semi-natural grasslands (dansk titel: Randeffect på overdrev) udarbejdet af biolog Nikolaj Sass Ebsen og med professor Person 4 som projekt supervisor. Det fremgår heraf bl.a., at der ved vegetationsanalyser på en række græsarealer blev fundet signifikant højere plantediversitet på steder ved siden af naturlige eller seminaturlige områder end i nærheden af agerjord. Eutrofieringseffekter fra tilstødende dyrkning af landbrugsjord nåede ifølge afhandlingen mindst 25 meter ind i græsarealerne.

Kommunalbestyrelsen i Stevns Kommune behandlede den 14. januar 2015 en indstilling fra kommunens Teknik- og Miljøudvalg om, at kommunen skulle tilslutte sig forslaget fra Danmarks Naturfredningsforening om fredning og deltagelse som medrejser af fredningssagen. Blandt fordelene ved en fredning blev nævnt administrativ lettelse ”idet arbejdet med den frivillige trampesti er omfattende”. Indstillingen blev godkendt.

Biolog Person 5 har i 2015 udarbejdet et naturnotat om flora og fauna på Stevns Klint med registrering af bl.a. kalkelskende og sjældne arter af planter langs med Stevns Klint. Af indledningen til notatet fremgår bl.a.:

”Stevns Klint er med sin kalkholdige klinteprofil et af de få områder i Danmark, hvor man kan opleve kalkoverdrev. Kalkoverdrev er karakteriseret ved at være et næringsfattigt plantesamfund, som på klinten i dag er svært påvirket af den landbrugsmæssige drift med gødskning og sprøjtning. På trods af dette, findes der på klinten små lommer af uspoileret kalkoverdrev, hvor man stadig kan finde særlige arter af mosser, laver, svampe og planter, der er knyttet til kalkoverdrev, og som kun findes på et fåtalligt antal levesteder i Danmark. Gennem fredningen og etableringen af en dyrkningsfri bræmme vil man sikre, at de følsomme planter vil få mulighed for at etablere sig langs hele klinteprofilen, og at man herved sikrer dette unikke kalkoverdrev for fremtiden.”

På anmodning fra Stevns Kommune har Advokat 2 den 26. februar 2015 udarbejdet et notat om ”en eventuel fredningssag vedrørende en trampesti langs med Stevns Klint”. Det fremgår, at advokaten til brug for sin besvarelse havde modtaget enkelte bilag, herunder Naturklagenævnets afgørelse af 27. august 2004. Advokaten blev bl.a. anmodet om at svare på, om det var givet eller dog meget sandsynligt, at en fredningssag om trampestien ville blive gennemført. Han svarede hertil, at han havde vanskeligt ved at se, hvilke forhold der skulle tale for, at Natur- og Miljøklagenævnet skulle komme til et andet resultat end ved behandlingen i 2004. Han bemærkede bl.a. i den forbindelse, at det var en præmis for vurderingen, at lodsejernes frivillighed havde været til stede siden 2004 i al væsentlighed og fortsat var det.

Stevns Kommune har i et notat af 23. marts 2015 beskrevet en række problemer med trampestien ved Stevns Klint. Det fremgår bl.a., at fem navngivne og tre unavngivne lodsejere havde opsagt eller truet med at opsige aftalen med kommunen, og at der var problemer med løse hunde. Det fremgår også, at der var problemer med at forcere stien visse steder.

Person 4 har i en mail af 14. juli 2015 som svar på et spørgsmål fra en medarbejder i Stevns Kommune oplyst følgende:

”Angående beskyttelsesbræmmer mellem dyrket mark og værdifulde overdrevsskrænter
Aarhus Universitet har foretaget en undersøgelse af effekten af markdrift på naturen på tilgrænsende skrænter ved kyster, ådale og i randmorænelandskaber. Der er en signifikant effekt af markdriften op til 25 meter ned af skrænterne. Effekten består i at næringsstofstatus stiger sammenlignet med skrænter uden nabomarker og mangfoldigheden af plantearter falder. Undersøgelsen sandsynliggjorde at en del af påvirkningen sker ved afstrømning fra marken, idet effekten var større i skrænternes slugter end på skrænternes pukler – altså dér hvor vandet løber. Langt hovedparten af det værdifulde resterende areal med over-

drev i Danmark i dag forekommer på skrænter, som det ikke har været muligt at opdyrke, og det vurderes derfor at være et omkostningseffektivt virkemiddel i naturbeskyttelsen at udlægge dyrkningsfri bræmmer ud mod disse skrænter. Det er naturligvis også vigtigt at sikre græsningen på skrænterne og i den forbindelse kan bræmmerne fint indgå som en del af græsningen, men tilgroning med krat og skov vil også medvirke til beskyttelsen af skrænterne.”

Den 17. august 2015 udarbejdede Stevns Kommune et notat om naturen på og langs Stevns Klint. I notatet er det bl.a. anført:

”Forsker Person 4 henviser til en rapport, der påviser en effekt fra dyrkede arealer med op til 25 m. på tilstødende ikke-dyrkede arealer (i dette tilfælde skrænter). Påvirkningen aftager jo længere væk, man kommer fra agerjorden. De 25 m. er således et minimum set i forhold til påvirkningen af gødning mv.

Klintekant og skrænt rummer overdrevsflora langs klinten og på profilens hylder og fremspring. Ud fra et rent naturmæssigt synspunkt, vil et bælte langs klinten kunne sikre en vegetation af overdrevslignende karakterer samt fungere som spredningskorridor.”

Daværende borgmester i Stevns Kommune Vidne 6 skrev den 18. august 2015 til Person 4, der samme dag svarede:

” Stevns Klint er geologisk set enestående, både nationalt og internationalt. Eftersom der er tale om en kalkformation, som er sjælden nationalt vil flora, fauna og funga på denne kalkformation med stor sandsynlighed også rumme sjældne og truede arter – undtagen på den helt nøgne klint. Her taler jeg ud fra mine erfaringer med Møns Klint, hvor en række af de urolige skredpartier rummer enestående arter, der ikke findes andre steder i landet.

Da jeg ikke har været på besigtigelse på lokaliteten kan jeg kun forholde mig til fotos i den medsendte rapport. Fotos viser at der pletvis er vegetation på klinten og særligt enkelte partier øverst på klinten. Mine forskningsresultater er umiddelbart relevante for denne vegetation – tilgrænsende marker vil sandsynligvis påvirke vegetationen negativt grundet næringsstoffer og/eller sprøjtegifte. Det sidste har vi ikke direkte undersøgt, men afdrift af sprøjtemidler til nabobiotoper er dokumenteret i andre forskningsprojekter. Selvom krat og skov ikke er omfattet af min undersøgelse vides markdrift også at påvirke såvel fodpose som blomstring og frugtsætning i levende hegn negativt.

Det springende spørgsmål er så om vegetationen på klinten vurderes at være regionalt, nationalt eller internationalt beskyttelsesværdig i en grad hvor det er relevant at øge beskyttelsen mod negative påvirkninger. En grundigere undersøgelse af skræntens vegetation, insektliv og svampe ville kunne give et biologisk uddybende svar på det spørgsmål, men tilbage resterer en politisk afgørelse: Vil man prioritere dyrkningsretten eller naturen lige netop hér i kommunen? Det kan jeg naturligvis

ikke svare på. Og så er sådan en undersøgelse jo ganske vanskelig, da man ikke kan færdes på arealerne, men med hjælp fra professionelle klatrere burde skrænten kunne inventeres.

Jeg er umiddelbart enig med den biologiske rapport i at der kunne være et vist naturgenopretningspotentiale i selve bræmmen, hvis en sådan udlægges og drives med høslæt uden gødning og sprøjtning. Men dette er vel sekundært i den aktuelle sag.

I et større perspektiv vil denne form for meget lokalt motiveret placering af beskyttelsesbræmmer være af langt større betydning for naturbeskyttelsen end de helt generelle bræmmer vi kender fra anden lovgivning.”

Den 5. januar 2016 skrev daværende vicekommunaldirektør i Stevns Kommune Vidne 7 til Person 4:

”Teknik og Miljø i Stevns Kommune har tidligere henvendt sig til dig i forbindelse med udarbejdelse af et fredningsforslag omfattende Stevns Klint. Fredningsforslaget er nu udarbejdet og den endelige politiske behandling følger på torsdag. Fredningsforslaget omfatter klintprofilen samt en bræmme på 25 m. fra klintekant og i landet bl.a. for at beskytte klintprofilen samt flora og fauna her (jf. tidligere korrespondance fra august). Borgmesteren vil gerne vide, om du har kendskab til, qua dit forskningsmæssige arbejde, om tilstedeværelsen af et sådan kalkoverdrev har fået konsekvenser for dyrkningen af tilgrænsende agerjord. Konkret om en bræmme på 25 m. langs Stevns Klint vil medføre, at der skal udlægges en yderligere buffer på 25 meter for at beskytte det?”

Person 4 besvarede samme dag henvendelsen således:

”For det første, så findes der ingen lovhjemmel for at kræve udlæg af bræmmer op mod beskyttelsesværdige overdrev. Så alene derfor er svaret nej.

Men hvis vi nu hypotetisk antager at der i fremtiden kommer en bestemmelse om at der skal udlægges bræmmer til beskyttelse af værdifulde overdrev, så viser danske og internationale undersøgelser at det i bedste fald tager 20-30 år før en agerjord kan udvikles til overdrev i lovens forstand, og at det tager mere end 100 år før den kan udvikle de samme kvaliteter som gamle overdrev som aldrig har været under plov. Og her taler vi i bedste fald. I værste fald vil det aldrig udvikle sig til overdrev pga den høje næringsstatus og manglen på overdrevsplanter i frøbank og nabolag.”

Daværende kulturminister Person 6 skrev den 18. marts 2016 som svar på en henvendelse fra Appelindstævnte 1, tidligere Sagsøger 1, der er bestyrelsesformand for Lodsejerforeningen Trampestien Stevns Klint, bl.a. således:

” Stevns Kommunes og Danmarks Naturfredningsforenings fredningsforslag er ikke en sag, jeg ønsker at blande mig i. Jeg har forstået, at UNESCO under bedømmelsen af ansøgningen tillagde det vægt, at Kommunen havde til hensigt på lang sigt at etablere en 20 meter dyrkningsfri zone langs klintekanten. Hvorvidt dette opnås gennem en frivillig aftale eller en fredning må være op til Stevns Kommune og lodsejerne.”

Appelindstævnte 17, tidligere Sagsøger 18, der er en af de indstævnte, udarbejdede i maj 2016 et notat om kalkoverdrev.

I juni 2016 udarbejdede Konsulentfirma på anmodning fra Stevns Kommune en registrering af vegetationen på klintekanten ved Stevns Klint. Om metoden fremgår det, at der er udlagt fem strækninger á 100 meter, hvor der er dyrket ud til klintekanten. Endvidere er der udlagt en strækning, hvor der er vedvarende græs. Om resultatet af registreringen fremgår det, at et udvalg af kalkoverdrevsarter er til stede på alle strækninger; selvom flere er påvirket af skygge fra krat og/eller påvirket af drift fra tilliggende agerjord.

Ved notat af 13. juni 2016 udarbejdet af Østsjællands Museum anbefalede museet en fredning af området. Af notatet fremgår bl.a.:

”Sikringen af kerneværdien af Stevns Klint gav under bedømmelsen til verdensarv anledning til uddybende spørgsmål fra IUCN og en beskrivelse af beskyttelsen findes i dokumentet ”Supplementary Information February 2014 (afsnit 3.b og 3.c)” som udgør en del af den officielle ansøgning.

Som beskrevet i dokumentet udgør en væsentlig del af sikringen i dag en frivillig aftale mellem den primære ejer af klinteprofilet af Stevns Klint, Gjorslev Gods, Stevns Kommune og Østsjællands Museum.

På denne baggrund følger der med optagelsen af Stevns Klint på UNESCOs verdensarvsliste (Decision 38 COM 8B.10) bla. anbefalinger til State Party om:

- at fastholde politikker, som kan sikre at ingen minedrift og/eller brydningsaktiviteter finder sted inden for lokaliteten eller nogen som helst nærliggende brydningsaktiviteter som kunne have indflydelse på lokaliteten.
- at sikre effektiv implementering af fossilindsamlings guidelines, inklusiv passende kuratering af nøglefossiler.

Det er Østsjællands Museums vurdering, at den eksisterende sikring i Naturbeskyttelsesloven af kerneværdien af Stevns Klint som UNESCO Verdensarv (OUV), hidtil har været tilstrækkelig til at leve op til UNESCO's og IUCN's krav til sikring af området, idet IUCN dog har udtrykt en klar bekymring i spørgsmålet.

Museet ser imidlertid nu en række væsentlige trusler mod denne beskyttelse:

- Sikringen af kerneværdien er baseret på velvillighed og en ikke juridisk bindende aftale med ejeren. Den uro blandt lodsejerne, der i forbindelse med fredningsforslaget er opstået, viser denne ordnings store sårbarhed.
- Den øgede publikumstilstrømning har vist sig at give en øget slitage på OUV – herunder ved udtagelse af prøver og ved indsamling, som ikke er entydigt reguleret af den eksisterende lovgivning og som kan føre til et behov for øget regulering
- De øgede kommercielle interesser i adgang til og aktiviteter ved OUV.
- En øget publikumstilstrømning giver en øget trafik og dermed belastning af besøgsområdet. Adfærdsregulering er tænkt ind i fredningsforslaget.
- En erklæret national politik om at ville omlægge og liberalisere Planloven og Naturbeskyttelsesloven med henblik på at fremme eksempelvis turisme i det kystnære område.
- Der sker en betydelig udvaskning af næringsstoffer fra landbrugsjorden over kerneværdien. Udvasningen medfører en betydelig algedannelse på selve klinteprofilet.

...

Anbefaling

Med udgangspunkt i forudsætninger for optagelsen af Stevns Klint og tilhørende anbefalinger, jf. UNESCOs officielle beslutningsdokument Decision 38 COM 8B.10, og i erkendelse af ovennævnte trusler, anbefaler Østsjællands Museum, at den til enhver tid bestående klinteprofil fredes i henhold til Naturbeskyttelseslovens §33 med henblik på etablering af en positiv og klart defineret adfærdsregulering, som kan sikre OUV samt muliggøre udforskning og formidling på en bæredygtig måde.

Museet anbefaler samtidig en juridisk bindende sikring af adgangen til og langs Stevns Klint.

Østsjællands Museum anbefaler, at en fredning udarbejdes så den bl.a. opfylder følgende formål:

- At beskytte kerneværdien af Stevns Klint som UNESCO Verdensarv (OUV) mod de stigende trusler for indsamling og prøvetagning.
- At sikre lovbunden mulighed for effektiv implementering af retningslinjer for indsamling.
- At sikre, at der kan ske en reguleret videnskabelig udforskning af klinten – herunder indsamling af prøver til godkendte videnskabelige formål.
- At sikre, at der kan ske en fagligt velforankret, reguleret og bæredygtig formidling af Stevns Klint som UNESCO Verdensarv til offentligheden.
- At sikre en bæredygtig publikumsadgang til Stevns Klint.

- At sikre kerneværdien mod udvaskning af næringsstoffer fra landbugsjorden gennem etablering af en næringsfattig naturtype i en nødvendig zone ovenfor klinten.”

Ved mail af 4. august 2016 sendte Vidne 8 efter aftale med Stevns Kommune et kort, der viser dybden fra terræn til kalkoverfladen på bl.a.

Stevns, til en lodsejer. Det fremgår, at kortet er udarbejdet af Person 7, seniorrådgiver i Danmarks Naturfredningsforening og tidligere GEUS.

Efter Fredningsnævnets afgørelse af 1. maj 2017 indgav bl.a. Dansk Botanisk Forening, biolog Person 5, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening Stevns og Lodsejerforeningen Stevns Klint Trampesti klage til Miljø- og Fødevareklagenævnet. Klagerne angik dels, at fredningen ikke var mere omfattende, dels at der overhovedet var sket fredning.

Stevns Kommune og Verdensarv Stevns 2017 har i juni 2017 udarbejdet en forvaltningsplan for Stevns Klint 2017-2020. Det fremgår af planen, at den har til formål at sikre, at retningslinjerne og arbejdet omkring verdensarven til enhver tid understøtter og respekterer udpegningsgrundlaget og de forpligtelser, der følger med. Forvaltningsplanen indeholder bl.a. afsnit, der beskriver landskabet, geologien, kulturhistorien og naturen. Af sidstnævnte afsnit fremgår bl.a., at Stevns Klint med sin kalkholdige undergrund er et af de få områder i Danmark, hvor man kan opleve naturtypen næringsfattigt kalkoverdrev, og hvor man på visse lokaliteter kan finde de særlige arter af mosser, laver, svampe og planter, der er knyttet til kalkoverdrevet, som kun findes på et fåtalligt antal levesteder i Danmark. Det fremgår videre, at overdrevene er en beskyttet naturtype, der også huser sjælden fauna som eksempelvis markfirben og hugorm, hvor førstnævnte er på EU's habitatsdirektiv bilag IV, der kræver, at man gør en særlig indsats for dens levesteder. Begge arter er knyttet til klintekanten og er sårbare over for den landbrugsmæssige drift. Af et afsnit om udfordringer og målsætninger fremgår bl.a.:

NATURPLEJE – UDFORDRINGER
Tilgroning af overdrev.
Opdyrket agerjord virker hindrende for spredningen af flora og fauna.
Brugen af gødning, kemiske bekæmpelsesmidler samt luftbåren kvælstof indvirker negativt på flora og fauna.
Bekæmpelse af invasiv flora.
NATURPLEJE – MÅLSÆTNINGER

Der skal etableres flere og større overdrev langs Stevns Klint.
De eksisterende naturområder skal plejes for at fremme en artsrig natur med særlig vægt lagt på overdrev.
Tilstedeværelse og udbredelse af invasive arter skal forhindres.
Der bør etableres en dyrkningsfri zone på 20 m. langs hele Stevns Klint.

Kommunens plejeplan for Stevns Klint for 2022-2025, udarbejdet i 2022, indeholder en detaljeret gennemgang af de forskellige delstrækninger og -områder ved Stevns Klint. Det fremgår, at den fredede strækning er blevet besigtiget i efteråret 2021 med fokus på observation af naturtilstanden langs klinten og behov for plejeindsatser på de forskellige delområder. Det fremgår videre, at plejeplanen tager afsæt i fredningsafgørelsen, der medfører, at der skal udarbejdes en plejeplan for området. Af plejeplanen fremgår forslag til pleje og en plan for udførsel af forskellige plejeinitiativer, som understøtter realiseringen af fredningen af Stevns Klint. Om den overordnede målsætning fremgår:

”Den overordnede målsætning for den geologiske verdensarv er at sikre udsynet til klintens lagserie med mulighed for formidling af international betydning.

Den naturmæssige målsætning er at skabe et artsrigt plante- og dyreliv, herunder særligt de arter, som er knyttet til naturtypen næringsfattigt kalkoverdrev. Det primære fokus for plejeplanen er derfor at understøtte udviklingen af næringsfattigt kalkoverdrev med høj biodiversitet.

Den 16 km lange trampesti skal udbygges til en sikker og brugbar vandresti i hele fredningsområdet langs klinten. Planen indeholder bl.a. forslag til opstilling af bænke ved 14 af de bedste udsigtpunkter.

Slutteligt indeholder planen plejeaktiviteter på ca. 68 ha, som eksempelvis rydning af krat, forslag til græsningsdrift samt publikumstiltag langs klinten.”

Som bilag til plejeplanen er Naturnotat vedrørende flora og fauna på Stevns Klint, der er udarbejdet af biolog Person 5 i 2015, medtaget.

Af en rapport udarbejdet af Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelse i 2021 med titlen ”A map of the cliff overhang at Stevns Klint” fremgår bl.a., at der er foretaget måling af ”till”-laget ved Stevns Klint. Målingerne, der er foretaget i 58 forskellige punkter, varierer fra 1,16 meter til 15,48 meter.

Konsulentfirma har den 20. marts 2023 udarbejdet et notat om overvågning af botanik langs Stevns Klint, 2022 til Stevns Kommune.

Person 4 har ved mail af 2. november 2023 besvaret en række spørgsmål fra Appelindstævnte 1, tidligere Sagsøger 1. Det fremgår heraf:

”...

1. SP: Der findes forskellige markørplanter for de forskellige habita -ter – vil disse markørplanter, der er gældende for Kalkoverdrev (6210), godt kunne vokse på en ikke kalkholdig jordbund – f.eks. god landbrugsjord – forudsat at de ”bliver passet” på en sådan måde at al anden vegetation bliver luget væk? SV: Ja – men hvis der ikke bliver luget for de kraftige og næringselskende planter, så vil det ikke kunne lade sig gøre. De vil i så fald kvæle de mere sarte overdrevsplanter.

SV: Det stemmer

2. SP: hvor langt ned går et typisk rodnet på en af førnævnte markør -planter? SV: Op til omkring 50 cm. Nogle har trævlerødder og an -dre har pælerod.

SV: Det lyder fornuftigt

...

7. Men hvad hvis man ønsker at skabe et helt nyt næringsfattigt kalkoverdrev, hvor der beviseligt ikke har været et sådan så langt tilbage, man med rimelighed har troværdige kilder – eller f.eks. siden udskiftningen i slutningen af 1700-tallet? Hvilke objektive forhold skal der så være til stede for at det giver mening at skabe dette kalkoverdrev?

SV: Hvis man vil skabe et nyt kalkoverdrev fra dyrkningsjord må man skrabe muldlaget af og derefter udså og udplante og udpode frø, planter og jord fra eksisterende kalkoverdrev.

...

9. Findes der nogen studier, hvor der er udtaget fed lerjord, der bruges til almindeligt landbrug, for at omdanne det til et kalkoverdrev? (mindst 3 meter moræneler med et tykt muldlag).

SV: Der findes studier, som viser at det kan tage meget lang tid at genskabe artsrigt kalkoverdrev, og at succesfuld genopretning kræver fjernelse af muldlaget og aktiv tilførsel af frø, planter og jordbundsinokulum.”

Medlemmerne af Lodsejerforeningen Stevns Klint Trampesti har i november 2023 fået udarbejdet deklARATIONER vedrørende færdselsret på Stevns Klint Trampesti med henblik på tinglysning heraf. DeklARATIONERNE indeholder følgende bestemmelser:

”...

1. BAGGRUND

- 1.1 Ejerne af Ejendommene, der tillige er medlemmer af Lodsejerforeningen Stevns Klint Trampesti, har under en retssag ved Retten i Roskilde under sagsnr. BS-28823/2021-ROS afgivet bindende proceserklæring om at lade deklarationer, som sikrer offentligheden stiadgang og færdselsret på den frivilligt anlagte trampesti – ”Stevns Klint Trampesti” – på en del af Ejendommene langs med Stevns Klint, tinglyse på Ejendommene.

...

3. FÆRDSELSRET

- 3.1 De til enhver tid værende ejerne af Ejendommene bestemmer herved med bindende virkning for os og fremtidige ejere af Ejendommene, at offentligheden skal have tidsubegrænset ret til fri og uhindret gående færdsel på trampestien, Stevns Klint Trampesti, anlagt på en del af Ejendommene langs med Stevns Klint. Der udarbejdes stedfæstelsesfil, som vedhæftes anmeldelsen af nærværende deklaration.
- 3.2 Færdselsretten på Stevns Klint Trampesti gælder for gående færdsel fra solopgang til solnedgang, og skal udøves hensynsfuldt og i respekt for ejernes øvrige brug af Ejendommene.
- 3.3 Offentligheden må ikke foretage indretninger på Stevns Klint Trampesti.

4. OPRETHOLDELSESPLIGT

- 4.1 På vegne af de til enhver tid værende ejere af Ejendommen forestår Lodsejerforeningen Stevns Klint Trampesti, CVR-nr. 36 31 65 94, det fornødne til opretholdelsen og udviklingen af et ubrudt stiforløb langs med Stevns Klint, som beskrevet under pkt. 2 og angivet på stedfæstelsesfilen.

5. PÅTALERET

- 5.1 Påtaleberettiget efter denne deklaration er alene Lodsejerforeningen Stevns Klint Trampesti, ...

6. TINGLYSNING

- 6.1 Nærværende deklaration begæres tinglyst servitutstiftende på Ejendommene. Med hensyn til de på Ejendommene tinglyste byrder, henvises til Ejendommenes respektive blade i tingbogen.

- 6.2 Deklarationen er ikke til hinder for tinglysning af yderligere hæftelser eller byrder på Ejendommene.
- 6.3 I forbindelse med anmeldelse af deklARATIONEN til tinglysning skal der indhentes godkendelse fra Stevns Kommune i henhold til Planlovens § 42 om, at tilvejebringelse af lokalplan ikke er påkrævet da stiforløbet følger det af Naturklagenævnet godkendte forløb i afgørelsen af 1. juli 2004, og som har været i brug siden da.”

Lodsejerforeningen rettede endvidere henvendelse til Stevns Kommune med anmodning om meddelelse af samtykke efter planlovens § 42 til deklARATIONEN. Ved brev af 5. januar 2024 meddelte kommunen afslag herpå og anførte som begrundelse herfor:

”Stevns Kommune vurderer ikke, at deklARATIONEN om Stevns Klint Trampesti er i direkte strid med naturbeskyttelseslovens regler om fredning således, at kommunen af denne grund er forpligtet til at nægte at godkende deklARATIONEN.

Under hensyntagen til, at der p.t. verserer en ankesag om fredningens lovlighed, og at sagsøgerne i byretten afgav en bindende proceserklæring om, at man vil få tinglyst en deklARATION som den foreliggende deklARATION, er det samlet set Stevns Kommunes opfattelse, at kommunen bør nægte at give samtykke til deklARATIONEN, så længe ankesagen verserer.

Skulle Miljø- og Fødevareklagenævnet tabe ankesagen, vil Stevns Kommune efterfølgende tage stilling til, om man vil give samtykke til deklARATIONEN.

Skulle nævnet derimod vinde ankesagen, bliver det unødvendigt med en deklARATION om Stevns Klint Trampesti overhovedet.”

Forklaringer

Appelindstævnte 1, tidligere Sagsøger 1 og Vidne 5 har afgivet supplerende forklaring. Vidne 9, Vidne 7, Vidne 8 og Vidne 6 har endvidere afgivet forklaring.

Appelindstævnte 1, tidligere Sagsøger 1 har forklaret bl.a., at han har været formand for Lodsejerforeningen Trampestien Stevns Klint siden 2015. Lodsejerne har hele tiden respekteret det, der fremgår af deklARATIONERNE, og lodsejerne har givet foreningen fuldmagt. Derimod har kommunen ikke altid taget det lige alvorligt. Lodsejerne har, fra foreningen blev stiftet, haft et ønske om at opretholde et ubrudt stiforløb, og lodsejerne var indstillet på tinglysning. Fordi kommunen luftede ønsket om fredning, skete det ikke. Selvom klinten skrider, er foreningen indstillet på, at stien stadig skal være ubrudt. Det fremgår også direkte af aftalerne med kommunen.

Han kan bekræfte, at advokat Håkun Djurhuus på lodsejernes vegne har afgivet bindende proceserklæring om, at offentlighedens adgang til stien stedse skal være fri.

Der har været et enkelt tilfælde, hvor en lodsejer, der dengang var næstformand i den lokale afdeling af Danmarks Naturfredningsforening, ville lukke sin del af stien, idet han ikke var tilfreds med, at der skulle afholdes et stort stævne med deraf følgende færdsel på stien. Ingen ved, om stien dengang var lukket. Han har kendskab til de fem andre sager, der er omtalt i sagen, og kommunens beskrivelse er gendrevet i foreningens indlæg til Miljø- og Fødevareklagenævnet.

Jordlaget over kridtlaget er blevet målt og fremgår af GEUS' rapport. Han har regnet ud, at gennemsnittet af målingerne er 5,12 meter.

Vidne 5 har vedrørende gengivelsen af sin forklaring i byrettens dom forklaret,

- at hun rettelig forklarede, at ”Der var en positiv reaktion og stor opbakning fra lodsejerne til at blive udpeget til naturarv” (ikke kulturarv) (dommen, s. 62, 1. afsnit).
- at det var nogle af de fagkyndige rapporter, som kommunen havde fået udarbejdet (dommen s. 62, 2. afsnit).
- at fredningen er lavet efter den nationale handlingsplan (ikke kommunens) (dommen s. 63, 3. afsnit).
- at hun rettelig har været ansat i Stevns Kommune siden 2007 (dommen s. 61, sidste afsnit).

Hun har endvidere forklaret bl.a., at hun er uddannet miljøtekniker, der er en toårig uddannelse, og laborant. Hun er også diplomleder. Hun holdt op i kommunen pr. november 2023, og hun deltog ikke i besigtigelsen under byretssagen.

Hun deltog ikke i mæglingsmødet med lodsejerne i 2007, men hun har deltaget i møder med lodsejerne i 2008, 2010 og 2011. Der var en ubehagelig stemning på møderne vedrørende trampestien, og der blev brugt meget tid på det. Flere lodsere truede af forskellige grunde med at opsige aftalen om trampestien. Det blev brugt som pression. Hun fik som følge af klintens optagelse på verdensarvslisten og håndteringen af stien lov til at ansætte en ekstra medarbejder i sin afdeling.

Det er ganske almindeligt, at man i mindre kommuner indhenter ekstern bistand. Som nævnt fik kommunen udarbejdet en række faglige rapporter, men kommunen rådede også over bl.a. ansatte biologer, forstkandidater, geologer og historikere. Der er også foretaget undersøgelser af kalkoverdrevene. Ved naturcenteret har kommunen udviklet et areal, der tidligere havde været dyrket

mark. Da der ikke længere blev pløjet, kunne man se, at flere arter voksede ind, og arealet er i løbet af 10 år blevet til kalkoverdrev. De har således i praksis kunnet se, at der er udviklet et næringsfattigt kalkoverdrev. Person 4 har ikke set det konkrete område. En overdrevsplante kan i øvrigt godt vokse på opdyrkede arealer. Der er kalk i jorden i en dybde fra 0-2 meter.

Kommunen har siden 2010 haft pligt til at holde øje med § 3-arealerne, hvilket man også tidligere har gjort. Officielt skal der overvåges hvert 10. år, men i forhold til klinten bliver der holdt øje årligt.

Oplysningen om en afstand på 20 meter, der er nævnt i kulturministerens svar til Appelindstævnte 1, tidligere Sagsøger 1 i brevet af 18. marts 2016, stammer fra kommunens naturpolitik.

Tallet stod ikke direkte i ansøgningen til UNESCO, men kommunen havde udarbejdet både en handlingsplan og en handlingsplan for markfirbenet, og her var der nævnt en beskyttelseszone på 20 meter. Baggrunden for handlingsplanerne var den afhandling, som Person 4 var involveret i. De har altid vidst, at brømmer gavner naturbeskyttelsen.

I januar 2015 var der enighed i kommunalbestyrelsen om at tage initiativ til fredning. Der blev efterfølgende i begyndelsen af 2015 afholdt et borgermøde, hvor den daværende borgmester udtalte, at stiadgangen ikke havde fungeret i 10 år. Fredningsovervejelserne skabte en hel del uro. Det er absolut usædvanligt, at en borgmester blander sig i sagsbehandlingen. Borgmesteren satte spørgsmålstegn ved det, de lavede. Det forårsagede et dårligt arbejdsklima. Arbejdstilsynet blev involveret, og kommunen modtog et strakspåbud fra tilsynet.

Der er ikke længere en skydebane i den nordlige del af området. Stien er lagt om inde i land, fordi man ikke kunne få en aftale om den med lodsejerne. Der er et sted, hvor der ikke er mulighed for at gå ved vandet, men man kan lægge stien op på klinten. Ved fredningen opnår man også i den nordlige del af området et ubrudt stiforløb langs klintekanten. Der mangler en tredjedel af stien det pågældende sted, og nogle steder er det vanskeligt at se vandet fra den eksisterende sti. En fredning giver mulighed for udarbejdelse af en plejeplan, der bl.a. kan tage hensyn til risiciene for, at klinten falder ned. Nogle steder er der store overhæng på helt op til 10 meter, og der er også eksempler på, at stien er faldet ned. En plejeplan gør også, at man kan rykke stien ind nemmere og hurtigere. En aftale er jo baseret på, at hele kæden er med.

Vidne 8 har forklaret bl.a., at hun er uddannet cand.techn.soc. fra Roskilde Universitet i 1990. Uddannelsen, der tager fem et halvt år, er en kombinationsuddannelse med vægt på både naturvidenskabelige og samfundsvidenskabelige problemstillinger i relation til miljø-, energi-, ressource- og klimaproblemstillinger. Hendes speciale handlede om landbrugsplanlægning.

Hun er daglig leder af og ansvarlig for fredningsområdet i Danmarks Naturfredningsforening. Det omfatter blandt andet koordinering, prioritering og dokumentation af fredningsarbejdet, fredningsplanlægning og varetagelse af konkrete fredningssager. Hun har arbejdet med fredningssager i 30 år, og hun var en del af fredningsteamet ved fredningsforslaget fra 2003. Denne sag handlede om at få en sti, fordi den daværende sti var af ringe kvalitet og ikke gik hele vejen op til Bøgeskov Havn. I det gamle fredningsforslag var der beskrevet mange kantelskende arter, men fokus var på stien.

Der er i Danmarks Naturfredningsforening ansat adskillige biologer, botanikere, geologer – bl.a. tidligere statsgeolog Person 7 – agronomer og jurister mv.

Ud over, at der i 2013 kom en ny handlingsplan for fredninger udarbejdet i enighed mellem ministeriet, kommunerne og Danmarks Naturfredningsforening, kom der samme år en rapport fra forskere på Århus Universitet, der viste, at der skal være en bræmme på 25 meter, hvis man skal mindske risikoen for udvaskning fra landbruget.

Desuden var Stevns Klint optaget på UNESCO verdensarvsliste. Baggrunden herfor var navnlig geologien og klinten, men det fremgår også, at der er enestående natur i form af kalkkrævende arter som regel ikke direkte på klinten, men i lommer. Det er rigtigt, at det er den lodrette del af klinten, der er på verdensarvslisten. Der er vandrette hylder på klinten, hvor der er kalkoverdrev, og det er beskrevet i indstillingsmaterialet til UNESCO.

Der forelå også biologirapporter fra Konsulentfirma, der havde talt kalkkrævende arter op langs klinten. De steder, hvor der ikke er landbrugsproduktion, er der overdrev. To lodsejere havde konstateret, at der i løbet af 8-10 år kom kalkoverdrev, da de lavede et par høslæt.

Naturnotatet fra Person 5, der er bosat i området, og som er en anerkendt biolog med stor viden om klinten, er udarbejdet på kommunens foranledning. Det forelå inden fredningsforslaget og indgik i fredningsforslaget som dokumentation af hele paletten af liv på klinten. Person 7 har deltaget i undersøgelser af kalkholdigheden. Undersøgelserne dokumenterer, at kalkindholdet er ekstremt højt ved klinten. Siden er der kommet en ny rapport, der beskriver, at kalken ligger 3-4 meter nede. I princippet kunne kalklaget have ligget 50 meter nede. Det, der har betydning, er, hvor meget kalk der er i jorden. På grund af erodering fra istiden er der kalkgranulat i jorden. Der er ikke tale om jord, men ”till”. Den flora, der pibler frem, er i sig selv dokumentation for kalkholdigheden.

En 20 meter bræmme var en del af kommunens naturpolitik, som kommunen var forpligtet til at have for at beskytte markfirbenet, der er en bilag 4-art. Kommunen ville også gerne have spredningskorridorer, så naturen havde mulighed for at sprede sig. Når man valgte 25 meter skyldtes det, at det var et minimum for at beskytte mod landbruget. Der var også mange steder algedannelse på klinten.

Fordi sagen havde en forhistorie måtte der ikke være en sten, der ikke var vendt. Hun mener, at sagen var meget veldokumenteret. Det betød noget for opbakningen, at kommunen var med, og desuden kunne man trække på kommunens ekspertviden.

Den nordligste tredjedel af stien eksisterer ikke. Man skal ind i land og gå på bilveje. Kysten er ikke et alternativ til denne bilvej, som er omtalt i Forenings beskrivelse af trampestien. Når der er tale om verdensarv, ønsker man et sammenhængende stiforløb. Danmarks Naturfredningsforening ønskede, at stien skulle ligge på klintekanten.

Vidne 9

har forklaret bl.a., at han er uddannet dyrlæge fra Landbohøjskolen og landmand på Stevns. I 2010 blev han valgt ind i kommunalbestyrelsen for Stevns Kommune, hvor han var indtil 2018. I de første fire år var han medlem af Demokrati- og Udviklingsudvalget samt Natur-, Fritids- og Kulturudvalget. De følgende fire år var han formand for Natur-, Fritids- og Kulturudvalget samt medlem af Økonomiudvalget.

Han har ikke haft noget med indgåelsen af aftalerne med lodsejerne at gøre. Han er bekendt med, at forvaltningens arbejde med den frivillige trampesti var omfattende. I administrationen blev det sagt, at arbejdet havde været voldsomt, og man turde slet ikke sætte tal på antallet af arbejdstimer. Vidne 5 og Person 8 fortalte, at det var udfordrende og arbejdskrævende. Der var mange små episoder i det daglige med folk, der ville sige aftalen om stien op. Det påvirkede også det politiske arbejde.

Byrettens beskrivelse af, at der alene har været deciderede samarbejdsvanskeligheder mellem kommunen og lodsejerne i forbindelse med fredningssagen, svarer ikke helt til hans opfattelse. Der blev lavet ny lokalplan omkring 2008, og der kom en hel del benspænd i den forbindelse.

Han var meget overrasket, da han hørte om Vidne 3 og Vidne 4's forklaringer i byretten. Han har selv oplevet det lidt tilspidsede samarbejde med lodsejerne, men der var også flinke lodsejere. Han har deltaget i møder, hvor der kunne være en anspændt stemning. Han har bl.a. oplevet, at en lods ejer trådte en anden på dennes skonæser og sagde, at den pågældende skulle hu-

ske på at have alle sine tænder, når han gik hjem. Han har ikke personligt kendskab til andre episoder.

Når man ser på den samlede længde af stiforløbet, er det ca. en tredjedel af lodsejerne, der ikke er med. Der er således ca. to tredjedele af lodsejerne med i den frivillige aftale. Når en kæde ikke er hel, er det ikke en kæde. Dem, der ikke er med, er lodsejere i Højerup Lund, Fyrcenterområdet og Boesdal, ligesom lods-ejer Person 9 ikke er med. Det var ham, der blev truet. Højerup er der, hvor der er en trappe. Besøgstillene i 2019 var omkring 80.000 personer ved Højerup, 60.000 personer ved Fyrcenteret og 40.000 personer ved Boesdal. Kommunen har ønsket, at der skal være sammenhængende og fri adgang. Borgmesteren mente, at man var nødt til at være på forkant med udnævnelse til verdensarv. Det var ingen uenige i. Derefter blev der afholdt et borgermøde den 2. februar 2015, hvor han sagde det samme. Den 3. februar 2015 var der generalforsamling i Parti, hvor borgmesteren også sagde det samme, og kommunalbestyrelsen var enig. Kort efter skiftede borgmesteren holdning, hvilket han ikke selv kunne acceptere. Han undrede sig også meget over borgmesterens henvendelse til Person 4. Forvaltningen arbejdede seriøst og grundigt med det. Han blev selv smidt ud af Parti, og Person 10 forlod senere partiet. Der var stadig et intakt flertal for en fredning.

Vidne 7 har forklaret bl.a., at han er uddannet forvaltningskandidat suppleret med en master i Public Administration. Han blev i 2000 ansat i Stevns Kommune som forvaltningschef med overordnet drifts- og udviklingsansvar for Teknik og Miljøområdet, Kultur- og Fritidsområdet samt Erhvervs- og Turistområdet. I 2004/5 blev han vicekommunaldirektør med samme ansvarsområder suppleret med overordnet drifts- og udviklingsansvar for samtlige fagområder i kommunen – undtaget kommunens overordnede økonomi. I forbindelse med kommunalreformen i 2007 blev han forvaltningsdirektør med overordnet drifts- og udviklingsansvar for Teknik og Miljøområdet, Kultur- og Fritidsområdet og Erhvervs- og Turistområdet. Omkring 2010 blev han på ny vicekommunaldirektør. I alle årene har han været medlem af kommunens direktion og haft ansvaret for betjening/servicering af de politisk stående udvalg for de respektive fagområder. Desuden har han deltaget i alle økonomiudvalgs- og kommunalbestyrelsesmøder under sin ansættelse i kommunen. Han gik på pension i 2019.

Han har et godt kendskab til hele forløbet om trampestien. I forbindelse med fredningssagen fra 2002 ønskede et flertal i kommunalbestyrelsen ikke en fredning af sti eller klint, idet man mente, at offentligheden havde god nok adgang. Kommunen var gået i gang med at få etableret en trampesti, hvilket efter et kæmpe arbejde lykkedes forud for Fredningsnævnets afgørelse i 2003. Det var dog ikke lykkedes at få etableret en sti nordpå. Det første år eller to derefter var der et par lodsejere, der gerne ville have ændret på stiforløbet. Der var også no-

get med skiltningen. Kommunen havde forventet, at der derefter ville være ro på. Vist omkring 2005 var der en lodsejer, der ville holde en større event, hvilket kommunen sagde ja til under visse betingelser. Der var et par lodsejere, der var meget utilfredse med det, og de ville som følge deraf nedlægge deres del af trampestien. Kort efter var der en lodsejer, der ville have lov til at foretage forskellige ting, der ikke var mulige uden en lokalplan. Det gav anledning til, at flere lodsejere ville opsigte aftalen om trampestien, hvis visse ting ikke kom med i lokalplanen. Senere var der en lodsejer, der ville opsigte aftalen, hvis ikke kommunen ville asfaltere en vej. Han husker også et eksempel med en, der var meget træt af hundeefterladenskaber. Denne ville opsigte, hvis ikke kommunen kom ud fysisk og overvågede. Der var mange andre henvendelser, måske 15 herunder om skilte. Der blev ikke lavet notat på den alle. Man talte i telefon eller holdt et møde ude på stedet. Han har ikke deltaget i sådanne møder. Der blev brugt mange ressourcer på håndteringen af trampestien. I perioden fra indgåelsen af de frivillige aftaler til fredningssagen blev rejst, har han ikke kendskab til episoder, hvor lodsejere har forhindret brug af stien. Han mener at have hørt, at der har været noget, efter at han selv er holdt op. Han har ikke nogen holdning til, om de frivillige aftaler har fungeret i forhold til en fredning.

I den nordlige del var man ikke kommet helt i mål med de frivillige aftaler. Det var ikke alle steder, hvor klinten var tilgængelig, der var også noget med en skydebane og en flyveplads. Med fredningen ville man gerne have udvidet strækningen.

Arbejdet med fredningssagen og den forudgående ansøgning til UNESCO var meget stort. Der blev arbejdet meget grundigt i kommunen, og man brugte eksternt bistand.

Der kan selvfølgelig være uenigheder mellem en borgmester og en forvaltning, og der kan selvfølgelig stilles spørgsmål, når der er udarbejdet materiale, men borgmesterens henvendelse til Person 4 var ikke sædvanlig. Borgmesteren var efter et par måneder imod fredning. Person 4 skrev diskret til forvaltningen og orienterede om sit svar. Efter hans opfattelse fik borgmesteren ikke noget ud af sin henvendelse. Han husker ikke, hvad Person 4's svar vedrørende manglende hjemmel gav anledning til.

Han forstår ikke forklaringen fra Vidne 4, der slet ikke var involveret i arbejdet.

Vidne 6 har forklaret bl.a., at han er tidligere borgmester i Stevns Kommune. Han har været landmand i hele sit voksne liv og været i politik i mange år. Han blev således valgt ind i kommunalbestyrelsen i 2002 og er blevet valgt hver gang siden.

Han var med i processen i forbindelse med forsøget på fredning i 2003/2004, men han var ikke tæt på. Han var involveret i dialogen med Advokat 2.

I mange år var man temmelig stolt over, at der var indgået frivillige aftaler med lodsejerne. Der blev talt om, at en ændring fra privat til offentlig sti kunne ændre på brugernes tilgang til anvendelse af stien. Nogle huse ligger ret tæt på klinten, og vandrere kom dermed ret tæt på private haver. Han har ikke kendskab til, at nogen skulle have blokeret stien efter, at de frivillige aftaler blev indgået. Han ved ikke, hvorfor den nordlige del af stien går ind i landet, men som han husker det, var det på grund af hensynet til dyreliv.

I 2012, hvor en fredning blev drøftet på et informationsmøde, var han ret ny i borgmesterstolen. Han mente, at en fredning var en god ide, hvis det var noget, alle var enige om. Efter et møde med lodsejerne fandt han ud af, hvad en fredning ville betyde, og at der ville blive tale om et indgreb i den private ejendomsret. Da optagelsen på verdensarvslisten ikke medførte et krav om en fredning, foreslog han kommunalbestyrelsen, at der ikke skete fredning. UNESCO var grundlæggende tilfreds med den beskyttelse, der følger af de danske regler om en 300 meter strandbeskyttelseslinje.

Han var involveret i dialogen med Person 4, idet han undrede sig over, at der skulle være kalkoverdrev. Som landmand ved han, at jorden i området er noget af Danmarks bedste landbrugsjord. Han mener ikke at have fået dokumenteret, at der skulle være tale om næringsfattigt kalkoverdrev på bræmmen. På baggrund af beskrivelsen i kommunens plejeplan for 2022 for Stevns Klint kan han ikke udelukke, at der er et par pletter af kalkoverdrev ved Naturcenteret.

Anbringender

Miljø- og Fødevareklagenævnet har i sit påstandsdokument anført bl.a.:

” 4. ANBRINGENDER

4.1 Overordnede anbringender

Til støtte for påstanden om frifindelse gøres det overordnet gældende, at Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse af 29. januar 2021 (...) er lovlig og gyldig. Nævnet har med rette fundet, at fredningen af Stevns Klint bør gennemføres med de af nævnet fastsatte bestemmelser.

Afgørelsen er ikke truffet på et mangelfuldt eller fejlagtigt grundlag, og den er ikke behæftet med mangler, som medfører, at afgørelsen er ugyldig. Sagsforløbet bekræfter, at nævnets afgørelse er truffet på et tilstrækkeligt oplyst og gennearbejdet grundlag.

Der er ikke under retssagens behandling for by- eller landsretten fremkommet væsentlige nye oplysninger af betydning for sagen, og der er heller ikke på denne baggrund noget grundlag for at tilsidesætte fredningen af Stevns Klint.

Til støtte for påstanden om frifindelse gøres derfor ligeledes overordnet gældende, at Retten i Roskildes dom er forkert. Som nævnet forstår byrettens begrundelse, har byretten navnlig tilsidesat to af de med fredningen fastsatte otte formål. Sagens dokumenter, samt bevisførelsen i øvrigt, underbygger imidlertid hverken byrettens resultat eller begrundelse.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at domstolsprøvelsen i fredningssager (prøvelse af skønsmæssige afgørelser) er og skal være tilbageholdende, jf. f.eks. UfR 2005.1141 Ø og UfR 2005.2682 H. Kompetencen til at foretage den nødvendige afvejning mellem på den ene side naturbeskyttelseslovens formålsbestemmelse – f.eks. i relation til at sikre og tilvejebringe yderligere natur – og på den anden side konkrete lods-ejerinteresser, er af lovgiver i første række tillagt de regionale fredningsnævn, og dernæst Miljø- og Fødevareklagenævnet. Det gøres gældende, at domstolens tilsidesættelse af en fredningsafgørelse derfor forudsætter, at der påvises så væsentlige fejl og mangler ved afgørelsens indhold eller tilblivelse, at den skal tilsidesættes som ugyldig. Det er der ikke tale om i denne sag.

Nævnet bemærker, at der hverken i naturbeskyttelsesloven – eller i den almindelige forvaltningsret – gælder et krav om myndigheders inddragelse af materiale, der er udarbejdet af særlige (udefrakommende) sagkyndige eksperter. Det er derfor helt korrekt og i overensstemmelse med sædvanlig praksis i fredningssager, at fredningssagen navnlig er oplyst af sagsrejserne – Danmarks Naturfredningsforening og Stevns Kommune. Det bemærkes hertil, at Danmarks Naturfredningsforening har været tillagt sagsrejsningskompetence siden naturfredningsloven i 1937, og at foreningen råder over frednings-/naturesagkyndige kompetencer. Hertil kommer, at Stevns Kommune både besidder den nødvendige sagkundskab og desuden et særligt relevant lokalkendskab. Det gøres således gældende, at Miljø- og Fødevareklagenævnet har været berettiget til at lægge oplysninger om henholdsvis kalkoverdrevets eksistens og udviklingsmuligheder samt Stevns Kommunes udfordringer med at sikre offentlighedens adgang ad en trampesti langs klinten til grund for fredningsafgørelsen. De under ankesagen fremlagte yderligere dokumenter, som er modtaget fra Stevns Kommune i anledning af byrettens konkrete, og efter nævnets opfattelse forkerte bevisvurdering, bekræfter efter nævnets opfattelse oplysningernes rigtighed.

Endelig bemærkes, at det ikke er korrekt, som antaget af de indstævnte, at de formål, der følger af fredningens § 1, allerede skulle være beskyttet på tilsvarende vis af anden lovgivning, herunder naturbeskyttelsesloven, råstofloven, habitatreglerne og planloven. Det bemærkes hertil navnlig, at § 3-beskyttede arealer kan vokse sig ud af beskyttelsen, og at naturbeskyttelseslovens regler om offentlighedens adgang til naturen ikke hjemler mulighed for at flytte/genetablere stien langs klintekanten

som følge af naturlige skred i klinten. Fredningen giver således mulighed for den mest varierede og konkret tilpassede sikring af de naturmæssige værdier og offentlighedens adgang til naturområdet, og disse formål ligger som anført inden for rammerne af de hensyn, der lovligt og sagligt kan varetages i forbindelse med en fredning efter naturbeskyttelsesloven.

Til støtte for den principale påstand om afvisning over for de indstævnte nr. 3, 10, 15, 36, 39, 40, 43, 44 og 48, gøres det gældende, at de indstævnte ikke længere har retlig interesse i sagen, hvorfor den rette domskonklusion over for disse indstævnte er afvisning.

Miljø- og Fødevareklagenævnets anbringender uddybes i det følgende:

4.2 Fredning af Stevns Klint er i overensstemmelse med naturbeskyttelsesloven

Fredningsinstituttet har eksisteret i mere end 100 år, hvor det har været et centralt værktøj for naturbeskyttelsen og offentlighedens adgang til naturen. Fredningsafgørelsen er truffet med hjemmel i naturbeskyttelseslovens § 33, stk. 1, der fastslår, at en fredning kan gennemføres til varetagelse af de formål, der er nævnt i lovens § 1.

Det følger af naturbeskyttelseslovens § 1, stk. 1, at loven skal medvirke til at værne landets natur og miljø, så samfundsudviklingen kan ske på et bæredygtigt grundlag i respekt for menneskets livsvilkår og for bevarelsen af dyre- og plantelivet. Loven tilsigter, jf. stk. 2, særligt 1) at beskytte naturen med dens bestand af vilde dyr og planter samt deres levesteder og de landskabelige, kulturhistoriske, naturvidenskabelige og undervisningsmæssige værdier, 2) at forbedre, genoprette eller tilvejebringe områder, der er af betydning for vilde dyr og planter og for landskabelige og kulturhistoriske interesser, og 3) at give befolkningen adgang til at færdes og opholde sig i naturen samt forbedre mulighederne for friluftslivet.

Miljø- og Fødevareklagenævnet kan, jf. naturbeskyttelseslovens § 44, stk. 1, ændre fredningsnævnets afgørelse, herunder fredningens geografiske udstrækning, fredningsbestemmelserne og erstatningen.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har med rette fundet, at området er fredningsværdigt, og at fredningen af Stevns Klint skal gennemføres med de i fredningsafgørelsen fastlagte formål og konkrete bestemmelser. Afgørelsen om fredning af Stevns Klint er korrekt truffet på baggrund af en skønsmæssig afvejning af de hensyn, der fremgår af formålsbestemmelsen i naturbeskyttelseslovens § 1, over for de lodsejerinteresser, der er påberåbt.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har ved sin vurdering af behovet for at gennemføre fredningen lagt vægt på, at Stevns Klint er én af ”perlerne”, jf. den statslige handlingsplan for fredning 2013 (...), idet området er en unik, vigtig og national værdifuld lokalitet. De otte formål, der opnås med fredningen af Stevns Klint, ligger efter nævnets opfattelse utvivlsomt inden for rammerne af naturbeskyttelseslovens formål.

Det gøres gældende, at de indstævnte ikke har påvist noget grundlag for at tilsidesætte fredningsafgørelsen, og det bestrides, at fredningsafgørelsen skulle være ... i strid med grundlovens § 73 og/eller Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 1 i tillægsprotokol 1, som anført af de indstævnte. Det er efter nævnets opfattelse desuden ikke korrekt, når Retten i Roskilde (...) lægger til grund, at en fredningsafgørelse skal være ”*nødvendig og tidsmæssig aktuel*” i en snæver, ekspropriationsretlig forstand.

De begrænsninger i ejendomsretten, der konkret fastsættes med en fredning, skal være hjemlet i naturbeskyttelseslovens formålsbestemmelse. Formålsbestemmelsen hjemler bl.a. adgang til fredninger, der skal medvirke til at *værne* landets natur og miljø, at *beskytte* naturen (herunder vilde dyr og planter) samt at *forbedre, genoprette* eller *tilvejebringe* (natur-)områder. De otte oplyste formål, der er indeholdt i Miljø- og Fødevarerklagenævnets afgørelse om fredning af Stevns Klint, ligger alle inden for naturbeskyttelseslovens formålsbestemmelse. Det er klart inden for klagenævnets kompetence at beslutte at frede området begrundet i områdets naturværdier, hensynet til offentlighedens adgang til et ubrudt stiforløb langs klinten og hensynet til at sikre og forbedre områdets enestående natur i form af den prioriterede naturtype næringsfattigt kalkoverdrev, jf. klagenævnets afgørelse. Det kan derfor konstateres, at fredningsafgørelsen har fornøden hjemmel.

Det gøres gældende, at spørgsmålet om nødvendighed og aktualitet alene kan tillægges betydning inden for rammen af naturbeskyttelsesloven. Det fremgår heraf, at det i fredninger efter naturbeskyttelsesloven ikke alene er muligt at *bevare* f.eks. naturværdier, men at naturbeskyttelseslovens formålsbestemmelse eksplicit gør det muligt at frede områder med henblik på at *forbedre, genoprette* eller *tilvejebringe* yderligere natur. Det henhører under klagenævnets vide skønsmæssige kompetence at beslutte, om der skal ske fredning med henblik på at opnå disse formål, jf. naturbeskyttelseslovens § 44.

Det er derfor ikke korrekt, når Retten i Roskilde anvender og fortolker ekspropriationsretlige principper uden fornøden hensyntagen til, at sagen angår en fredningsafgørelse og ikke en beslutning om ekspropriation. Det bemærkes, at der i naturbeskyttelseslovens kapitel 6 er hjemmel til ekspropriation af fast ejendom (fuldstændig afståelse af ejendomsretten til det offentlige), men at den aktuelle fredning af Stevns Klint ikke indeholder bestemmelser om fuldstændig afståelse af fast ejendom. Endelig bemærkes, at der også i denne fredningssag er udbetalt fuldstændig erstatning for tab som følge af fredningens konkrete begrænsninger i ejendomsrettens udøvelse, (...).

4.3 Den tidligere fredningssag er uden betydning

Miljø- og Fødevarerklagenævnet bemærker, jf. også nævnets afgørelse (...), at der med den aktuelle fredning af Stevns Klint foreligger væsentligt nyt i forhold til fredningssagen fra 2003-2004 (...).

I den nu gennemførte fredning er der for det første taget en række saglige naturhensyn, bl.a. ved at beskytte et større, sammenhængende område i overensstemmelse med den statslige handlingsplan for fredning (...). Det bemærkes, at den omhandlede fredning rækker ud over beskyttelsesbestemmelsen i naturbeskyttelseslovens § 3.

Herudover blev Stevns Klint i 2014 optaget på UNESCO's verdensarvsliste. Det bestrides, at der med udvælgelsen af Stevns Klint som UNESCO verdensarv er taget stilling til, at en fredning ikke er nødvendig. Udpegningen medfører tværtimod en kontinuerlig forpligtelse til at forvalte og udvikle området, og det bemærkes, jf. ..., at UNESCO under bedømmelsen af ansøgningen tillagde det vægt, at Stevns Kommune på daværende tidspunkt havde til hensigt at etablere en 20 meter dyrkningsfri zone langs klintekanten. Denne beskyttelse er ud fra en faglig vurdering i fredningen fastsat til en 25 meter dyrkningsfri bræmme, jf. nærmere nedenfor afsnit 4.4.

Hertil kommer, at der ikke med den tidligere fredningssag blev gjort endelig op med eventuelle fremtidige muligheder for at gennemføre en fredning, herunder en fredning, der omfatter andet og mere end etableringen af en sti. Miljø- og Fødevareklagenævnet har derfor med rette fundet, at der – uagtet det daværende Naturklagenævns afgørelse fra 2004 – skal træffes afgørelse om fredning af Stevns Klint.

4.4 Etablering af en beskyttelsesbræmme er nødvendig og ligger inden for naturbeskyttelseslovens formål

Som en del af den samlede fredning af Stevns Klint skal der etableres en i udgangspunktet 25 meter bred bræmme fra klintekanten og ind i landet, som ikke må opdyrkes, gødskes, sprøjtes, kalkes eller omlægges, jf. fredningens § 4. Der kan dog i særlige tilfælde dispenseres fra bestemmelsen, ligesom enkelte matrikler er undtaget fra forbuddet.

Formålet med bræmmen er at sikre klinten og – jf. også ordlyden af pkt. 2 i fredningens formålsbestemmelse – at bevare og fremme områdets karakteristiske naturtyper for at skabe et artsrigt plante- og dyreliv, herunder særligt de naturtyper og arter, som er knyttet til naturtypen næringsfattigt kalkoverdrev.

Formålet med bræmmen er også, at Stevns Klint Trampesti kan lægges inden for bræmmen og i sikkerhedsmæssig forsvarlig nærhed af klintens overkant, eller som angivet på fredningskortet, jf. fredningens § 8. Stiforløbet inden for fredningen omtales nedenfor i afsnit 4.5.

Naturtypen kalkoverdrev er karakteristisk for området ved Stevns Klint, jf. ..., og har en væsentlig national og international betydning, jf. navnlig naturtypens optagelse på habitatdirektivets bilag 1 samt beskrivelsen i faglig rapport nr. 727 fra DMU, "Titel", udarbejdet af bl.a. professor Person 4 i 2009 (...). I rapporten peges der på, f.eks. (...), at overdrev er blandt de mest sårbare og værdifulde naturtyper i Danmark, og at disse naturtyper kan bevares gennem målrettet naturpleje, reduktion af næringsstofbelastning og etablering af større, sammenhængende arealer. Professor Person 4 har videre i

2015 (...) oplyst, at en ”*lokalt motiveret placering af beskyttelsesbræmmer*” vil være af langt større betydning for naturbeskyttelsen end generelle bræmmer i anden lovgivning.

En undersøgelse fra Aarhus Universitet fra 2013 (...) viser desuden, at markdrift har en ”signifikant effekt” i op til 25 meter ind i den tilgrænsende natur (overdrev på skrænter), hvilket professor Person 4 påpeger i sin e-mail af 18. august 2015 til Stevns Kommune (...).

Det fremgår videre af sagens oplysninger, at klinteprofilet er meget sårbart over for udvaskning af gødning og sprøjtemidler, jf. f.eks. Stevns Kommunes Forvaltningsplan 2017-2020 (...), den generelle beskrivelse i den nævnte faglige rapport nr. 727 fra DMU (...), beskrivelsen i fredningsforslaget (...), samt bemærkninger fra henholdsvis Dansk Botanisk Forening (...) og Østsjællands Museum (...).

En beskyttelsesbræmme på 25 meter vil derfor gøre en signifikant forskel for klinten, herunder for de eksisterende kalkoverdrev, men også for naturtypens mulighed for at sprede sig inden for det fredede område. Formålet med bræmmen er derved navnlig at passe på UNESCO’s verdensarv samt at sikre og udvikle den artsrige, prioriterede naturtype.

Det bemærkes, at muligheden for at ”fremelske” naturtypen næringsfattigt kalkoverdrev i *hele* den udlagte 25 meter bræmme, og inden for en vis *kortere tidshorisont*, ikke udgør en afgørende forudsætning for den gennemførte fredning, hvilket de indstævnte (og Retten i Roskilde, jf. ...) synes at lægge til grund.

Fredningen af Stevns Klint indeholder som anført otte formål, herunder ”*at bevare og fremme områdets karakteristiske naturtyper for at skabe et artsrigt plante- og dyreliv, herunder særligt de naturtyper og arter, som er knyttet til naturtypen næringsfattigt kalkoverdrev*”. Bræmmen på 25 meter skal bl.a. sikre dette.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bestrider, at der (slet) ikke eksisterer næringsfattige kalkoverdrev inden for fredningsområdet, samt at det ikke tilstrækkeligt fremgår af sagens oplysninger, hvorfor og hvordan denne naturtype skal fremmes. Nævnet bestrider i den forbindelse, at de indstævnte på nogen måde har godtgjort, at fredningsformålet for så vidt angår naturtypen kalkoverdrev slet ikke kan opnås. En vidneforklaring fra (nogle af) de indstævnets landbrugsrådgiver udgør ikke dokumentation for dette synspunkt, og det gøres gældende, at det er forkert, at byretten har tillagt denne vidneforklaring afgørende betydning. Den fremlagte udaterede og ensidigt indhentede erklæring (...), der alene kan tillægges en begrænset bevisværdi, udgør heller ikke dokumentation for de indstævnets synspunkt. Endvidere bemærkes, at den under ankesagen fremlagte GEUS-rapport (...) heller ikke kan tages til indtægt for, at der ikke eksisterer et næringsfattigt kalkoverdrev, eller at det ikke er muligt, at næringsfattigt kalkoverdrev kan sprede sig ved Stevns Klint.

Det er nævnets opfattelse, at det tværtimod skal lægges til grund, jf. f.eks. ..., at jordens bonitet på Stevns er svingende, og at man kan finde både hvedemarker og næringsfattigt kalkoverdrev side om side. Endvidere skal det lægges til grund, at overdrevslignende natur vil indfinde sig på de steder, hvor jorden har været taget ud af drift en årrække.

I fredningsforslaget (...), der er baseret på undersøgelser og betydelig sagkundskab hos sagsrejserne, er det således beskrevet, at Stevns Klint, med sin kalkholdige undergrund, er et af de få områder i Danmark, hvor man kan opleve naturtypen næringsfattigt kalkoverdrev. Naturtypen næringsfattigt kalkoverdrev findes navnlig langs og tæt på klintekanten. Det fremgår videre, at kalkoverdrev langs klinten er under pres fra den landbrugsmæssige drift med sprøjtning og gødskning, idet store stræk langs klinten dyrkes som konventionelt landbrug.

Eksistensen af kalkoverdrev inden for det fredede område bekræftes herudover af f.eks. rapporten ”*Registrering af vegetation på klintekanten, Stevns Klint*”, udarbejdet af Konsulentfirma for Stevns Kommune i juni 2016 (...). Rapporten indeholder bl.a. en floraliste, hvor arter, der er karakteristiske for kalkrige overdrev og overdrev i det hele taget, er fremhævet. Endvidere henvises der til Stevns Kommunes Forvaltningsplan 2017-2020 (...) samt kommunens plejeplan (...), inkl. det i plejeplanen indeholdte naturnotat vedrørende registrering af flora og fauna på Stevns Klint (...).

Ved at etablere en dyrkningsfri bræmme er det muligt både at sikre eksisterende kalkoverdrev samt at fremme naturtypen på yderligere arealer langs klinten, idet naturtypen – som følge af bræmmen (beskyttelseszonen) på 25 meter – får mulighed for at sprede sig. Bræmmens bredde på 25 meter har videnskabeligt belæg, som gennemgået ovenfor, (...). Miljø- og Fødevareklagenævnets beslutning om at gøre undtagelse for så vidt angår dyrkningsforbuddet i bræmmen ved ejendommen med lb.nr. 10 er udtryk for en konkret, skønsmæssig hensynsafvejning til den konkrete lodsejer, bl.a. begrundet i de særlige stedlige forhold.

Det er derfor sammenfattende Miljø- og Fødevareklagenævnets opfattelse, at det er af afgørende betydning for opnåelse af fredningens formål, at der etableres en beskyttelseszone, som fastsat i den konkrete fredningsafgørelse. Beskyttelseszonen medvirker til at beskytte eksisterende kalkoverdrev mod skade fra gødskning og sprøjtning, men også til at skabe et større, sammenhængende naturområde med bedre spredningsmuligheder for dyr og planter i fremtiden, jf. også det i den statslige handlingsplan for fredning (...) anførte. Fredning af sammenhængende naturarealer modvirker tendensen til fragmentering af naturen, og fredning af sammenhængende natur medvirker derved til at sikre en mere robust natur, hvor arterne har mulighed for at leve og sprede sig. Der skabes derved også mulighed for øget biodiversitet, jf. også fredningsforslaget (...).

4.5 Etablering af et stiforløb er nødvendig og ligger inden for naturbeskyttelseslovens formål

Det gøres gældende, at Miljø- og Fødevareklagenævnet med rette har tiltrådt Fredningsnævnets begrundelse for at frede et ubrudt stiforløb langs klinten. Fredningen medfører, at linjeføringen langs klintekanten i en lang årrække er sikret, idet stien som følge af fredningen kan flyttes inden for 25 meter bræmmen, når dele af klinten, som følge af den naturlige dynamik, skrider i havet. Offentlighedens adgang til stien er ligeledes sikret, eftersom denne adgang – som følge af fredningen – ikke længere er afhængig af et frivilligt samarbejde mellem Stevns Kommune og de omhandlede lodsejere i området

Fredningen giver desuden mulighed for anlæg af nye stistrækninger (jf. fredningens § 8), og det fastholdes, at det er af væsentlig betydning for oplevelsen af det ubrudte forløb langs klinten og af aktiviteterne i kridtbruddet på matr.nr. 34b, Sigerslev By, St. Heddinge, at der i medfør af fredningens § 8, stk. 5, kan etableres en sti, der føres ad stranden og via en trappe forbindes til stien på klintekanten, frem for den nuværende løsning, hvor publikum enten er nødt til at bruge en cirka 1 km lang omvej bag om kridtbruddet eller bruge virksomhedens adgangsvej til bruddet. Nævnet bemærker, at den fremlagte rutebeskrivelse fra 2004 (...), udarbejdet af Person 3 fra Forening, heller ikke udgør et tilstrækkeligt grundlag for at tilsidesætte nævnets afgørelse vedrørende trampestiens forløb.

Retten i Roskilde har (...) lagt til grund, at der i forbindelse med fredningssagen har været ”*deciderede samarbejdsvanskeligheder*”. Dette bekræfter efter nævnets opfattelse, at trampestiens forløb netop bedst sikres ved en fredning, som ikke hviler på frivillige aftaler med lodsejere, og nævnet kan i det hele tiltræde fredningsnævnets begrundelse for at frede stiforløbet (...). Det bemærkes hertil, at samarbejdet mellem Stevns Kommune og lodsejerne om trampestien også forud for fredningssagens rejsning var præget af konflikter og opsigelsestrusler. De fremlagte bilag viser, at nogle lodsejere allerede fra cirka 2007 var utilfredse med færdsel, skiltning og hunde, hvilket førte til opsigelser, mæglingsmøder og tilbagetrukne opsigelser. ... Der henvises desuden til ..., hvor Stevns Kommune i januar 2015 beskrev arbejdet med den frivillige trampesti som ”*omfattende*”. De ... fremlagte kommentarer fra lodsejerforeningen til Stevns Kommunes beskrivelse af nogle af samarbejdsvanskelighederne, kan ikke føre til et andet resultat.

Det fastholdes derfor, at fredningens formål vedrørende trampestien ikke gennem frivillige aftaler kan opfyldes lige så godt, som ved en fredning, og det gøres gældende, at hverken de indstævntes ”bindende proceserklæring” i forbindelse med byretssagen, udtalelser i forbindelse med klagesagen, eller de under ankesagen fremlagte oplysninger om forsøg på tinglysning, kan føre til en tilsidesættelse af fredningsafgørelsen.

For det første udgør det sammenhængende, kystnære stiforløb, Stevns Klint Trampesti, alene en lille del af den samlede fredningsafgørelse. Selv hvis det lægges til grund, at et stiforløb ville kunne sikres lige så godt ved frivillige aftaler (tinglyste deklARATIONER), indeholder fredningen en detaljeret regulering i fredningens § 8, hvorved plejemyndigheden kan anlægge de nye stier, der fremgår af fredningskortet. Trampe-

stien kan desuden flyttes inden for 25 meter bræmmen, hvorfor linjeføringen langs klintekanten i en lang årrække er sikret, selvom dele af klinten skrider i havet. Det bemærkes desuden, at tracéet for det stiforløb, der er beskrevet i deklARATIONEN, adskiller sig fra den i fredningsafgørelsen fastlagte linjeføring, bl.a. fordi tracéet nogle steder er trukket ind i landet og væk fra klinten.

For det andet er det alene lodsejerforeningen, der er påtaleberettiget for de omhandlede deklARATIONER (jf. ... pkt. 5.1), og det vil dermed være op til foreningen, om og hvordan deklARATIONERNE skal håndhæves. Fredningsbestemmelserne kan derimod håndhæves af kommunen i henhold til naturbeskyttelsesloven.

Endelig bemærkes, at fredningens øvrige formål (heller) ikke på anden vis kan opfyldes lige så godt, som ved en fredning.

Det gøres samlet gældende, at det af de indstævnte anførte om frivillige aftaler mv. ikke udgør oplysninger, som giver landsretten noget grundlag for at tilsidesætte nævnets afgørelse. En proceserklæring kan ikke afgives med bindende virkning for en part *efter* retssagens afslutning, og det er rimeligt at stille spørgsmål til, hvem der i givet fald skulle håndhæve en sådan proceserklæring. Hertil kommer, at de indstævntes ”pludselige” ønske om at gøre de frivillige aftaler mindre frivillige og mere bindende – i stil med fredningens retsvirkning – ikke kan ændre på, at samarbejdet mellem kommunen og lodsejerne om den eksisterende del af trampestien har været udfordret i mange år, jf. beskrivelsen ovenfor, at de frivillige aftaler desuden ikke afspejler det med fredningens besluttede stiforløb, og at kommunens (plejemyndighedens) mulighed for håndhævelse ikke sikres ved frivillige aftaler eller de fremlagte deklARATIONER.

4.6 Bevisbyrden påhviler de indstævnte

Det er forkert, når Retten i Roskilde synes at lægge til grund, at bevisbyrden i en civil retssag om prøvelse af en konkret, skønsmæssig forvaltningsafgørelse påhviler myndigheden. Det klare udgangspunkt er derimod det modsatte.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har noteret sig, at de indstævnte på den ene side kritiserer, at der efter de indstævntes opfattelse ikke findes videnskabeligt/fagligt belæg for at træffe en afgørelse, der bl.a. handler om at bevare og fremme karakteristiske naturtyper langs klinten. Samtidig kritiserer de indstævnte, at Miljø- og Fødevareklagenævnet i ankesagen har fremlagt yderligere dokumentation, der enten indgik i nævnets afgørelsesgrundlag, eller som på anden vis udgør videnskabeligt/ fagligt materiale til belysning af sagen (og som synes ”efterspurgt” af Retten i Roskilde i præmisserne, jf. ...).

Miljø- og Fødevareklagenævnet er som øverste administrative klageinstans på bl.a. fredningsområdet underlagt det forvaltningsretlige officialprincip. Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse, som er truffet efter høring af involverede parter samt besigtigelse, indeholder en udførlig beskrivelse af sagens faktiske omstændigheder. Den beskrivelse af

en sags faktiske omstændigheder, som er en del af nævnets afgørelse, må således formodes at være korrekt.

Under en efterfølgende retssag kan der fremkomme oplysninger, som giver nævnet anledning til at fremlægge de bagvedliggende rapporter, notater mv., som har dannet grundlag for nævnets beskrivelse af sagens faktum. I denne sag har nævnet under byretssagen fremlagt visse dokumenter til imødegåelse af de indstævntes synspunkter, og nævnet har under sagen for landsretten fremlagt yderligere dokumenter. Det er nævnets opfattelse, at der med de fremlagte dokumenter ikke er grundlag for at betvivle rigtigheden af nævnets afgørelse.”

Miljø- og Fødevareklagenævnet har under hovedforhandlingen oplyst, at nævnet ikke har bemærkninger til spørgsmålet om succession.

Lodsejerne har i deres påstandsdokument anført bl.a.:

”2. LODSEJERNES HOVEDANBRINGENDER VEDRØRENDE DEN PRINCIPALE STADFÆSTELSESPÅSTAND

2.1 Lodsejernes første hovedanbringende vedrørende ugyldigheden af Nævnets fredningsekspropriationsafgørelse om fredning med henblik på den frivilligt etablerede trampesti langs klintekanten:

Lodsejernes hovedanbringende vedrørende trampestien:

Lodsejerne gør gældende, at Nævnets fredningsekspropriationsafgørelse vedrørende trampestien er ugyldig, idet fredningsekspropriationen er i strid med grundlovens § 73, stk. 1, både for så vidt angår nødvendighedskravet, aktualitetskravet og det intensiverede proportionalitetskrav.

...

Faktum i forhold til den konkrete subsumption:

Lodsejerne og Lodsejerforeningen Stevns Klint Trampesti har gennem mere end 20 år frivilligt etableret, sikret og opretholdt trampestien langs klinteprofilet. Trampestien har i denne lange periode været fuldt tilgængelig for offentligheden (alle), med henblik på færdsel langs klintekanten over en meget lang strækning. Der foreligger ingen dokumentation for, at dette ikke skulle være tilfældet, jf. også byrettens narratio og dom baseret på omfattende bevisførelse i 1. instans.

Alle Lodsejerne har, allerede for byretten, afgivet og opretholdt, også under landsretssagens behandling, bindende proceserklæringer om, at den frie adgang ad trampestien hen over lodsejernes respektive ejendomme stedse vil blive opretholdt. Troværdigheden af de bindende proceserklæringer fra lodsejernes side dokumenteres af, at trampestien har fungeret uhindret, på frivillig basis fra lodsejernes side gennem mere end 20 år. Lodsejerforeningens vedtægter er bindende for Foreningens medlemmer, og Lodsejerne har ved underskrift bekræftet dette.

I forbindelse med denne ankesag har Lodsejerne, med advokatbistand fra undertegnede, fået udarbejdet og underskrevet tinglysningsklare deklarationer/servitutter til lysning på lodsejernes respektive ejendomme, hvorefter den til enhver tid værende ejer af Lodsejernes respektive ejendomme forpligtes til, uhindret, at opretholde den frie adgang ad trampestien hen over de respektive Lodsejeres ejendomme.

Som forudsætning for tinglysningen har Lodsejerne fremsendt disse deklarationer/servitutter til Stevns Kommune, der er medfredningsrejer og planmyndighed, og dermed part i sagen, med henblik på at få deklarationerne påført kommunens såkaldte, og for tinglysning nødvendige, ”§ 42-erklæring” i henhold til planloven.

Stevns Kommunen har, uden nogen som helst saglig grund, nægtet at meddele § 42- påtegninger på deklarationerne. Der er, i strid med forvaltningslovens §§ 22 og 24, ikke anført nogen begrundelse for disse obstruktioner.

Lodsejerne må nødvendigvis konkludere, at denne obstruktion fra kommunens side af tinglysningsmæssig sikring af adgang på trampestien, er baseret på et ønske fra kommunens side om at hindre Lodsejernes sikring af trampestiens forblivelse og opretholdelse, og et ønske om at svække Lodsejerne i denne retstvist. Kommunen synes således, som eneste grund for afslaget på at meddele § 42-påtegningen, der er ganske rutinemæssig, og nødvendig, ved tinglysning, at have søgt, åbenbart usagligt, at skade Lodsejernes retspositioner i forbindelse med denne ankesag. Forholdet er iøjnefaldende og naturligvis kritisabelt. Lodsejerne opretholder under denne ankesag de for byretten afgivne bindende proceserklæringer om stedse at opretholde fri og uhindret færdsel for enhver ad Trampestien, der er etableret hen over Lodsejernes respektive ejendomme.

...

Det fremhæves faktuel, at det allerede ved fredningsafgørelse af 28. juni 1957 af Overfredningsnævnet blev vurderet, hvorvidt der skulle ske en forlængelse af det da eksisterende stiforløb på strækningen fra Boesdal til Sigerslev Kridtbrud. Overfredningsnævnet afviste allerede dengang fredning til forlængelse af stiforløbet bl.a. med henvisning til, at det fra grundejernes side allerede dengang var blevet tilkendegivet, at man ikke ville modsætte sig offentlighedens adgang ad den daværende trampestil hen over Lodsejernes ejendomme fremover, og at fredningen derfor var unødvendig, jf. nødvendighedskriteriet i grundlovens § 73. Overfredningsnævnet fandt, i næstsidste side af afgørelsen, at:

...

Faktuel fremhæves det videre, at Danmarks Naturfredningsforening på ny, i februar 2003, fremsatte forslag om fredning af Stevns Klint med henblik på opretholdelsen af en sti langs klintekanten. Forslaget blev fremsendt til Fredningsnævnet. Naturklagenævnet traf endelig afgørelse om nævnte fredning den 27. august 2004 ...

Naturklagenævnets flertal fandt således, med rette, at nødvendighedskriteriet i henhold til grundlovens § 73, stk. 1, ”(...) *hvor almenvellet kræver det*”, ikke var opfyldt.

Lodsejerforeningen Stevns Klint Trampesti blev stiftet i 2014. Lodsejerforeningens vedtægters formål angiver, at formålet for lodsejerforeningen er ”(...) *at opretholde og udvikle et ubrudt stiforløb langs Stevns Klint.*”

Den frie adgang ad Trampestien har fungeret upåklageligt og frivilligt i nu mere end 20 år.

...

Retlige bemærkninger:

Som anført ovenfor følger det af grundlovens § 73, stk. 1, at en fredning, der, som i denne sag, er udtryk for ekspropriation, alene kan gennemføres, når fredningen er direkte nødvendig ” (...) *hvor almenvellet kræver det.*” ...

I grundlovskommentaren (2015) anfører forfatterne på side 468 nederst bl.a. følgende:

...

Det følger herudover bl.a. af landsrettens såkaldte ” *skydebanedom* ” (U.2010.2049 V), at ekspropriation også kræver, at det er aktuelt nødvendigt at ekspropriere.

Som også fremført af Lodsejerne i forbindelse med sagens behandling ved 1. instans (byretsdommen side 65) gælder der et intensiveret proportionalitetskrav henset til den indgribende karakter af en ekspropriation.

Der er på samme side henvist til en byretsdom; U.2000 B.435, hvor lektor, ph.d., Michael Hansen Jensen bl.a. citerer Orla Friis Jensen i Danmarks Riges Grundlov med kommentarer, 1999, side 383 f således:

...

Lodsejerne har netop i denne sag realiseret den ubeskårne frie færdselsret for enhver via Lodsejerforeningen i underskrevne vedtægter, aftalen med kommunen, og afgivne erklæringer. Som anført i byrettens dom har ordningen nu fungeret upåklageligt i mere end 20 år.

Byretten anførte i den påankede doms præmisser, ...

Der er ikke fremkommet noget nyt i forbindelse med ankesagens behandling, der kan føre til et andet resultat.

Lodsejerne gjorde allerede ved sagens behandling i 1. instans bl.a. følgende yderligere anbringender gældende:

”Eftersom den nuværende, aftalebaserede, model fungerer tilfredsstillende, er det ikke aktuelt påkrævet at gennemføre fredningsekspropriation på nuværende tidspunkt. Såfremt modellen, hvilket er ganske usandsynligt, på et senere tids punkt ikke længere måtte fungere tilfredsstillende, vil der teoretisk set være

mulighed for at gennemføre en fredningsekspropriation. En sådan ekspropriation er imidlertid ikke aktuel på nuværende tidspunkt, og der vil derfor i henhold til gældende ret ikke kunne udføres en gyldig ekspropriation, allerede fordi denne ikke er aktuelt nødvendig.

I teori og praksis er det fast antaget, at ekspropriation først kan ske, når der er fornøden sikkerhed for, at det formål, der eksproprieres til kan gennemføres, jf. eksempelvis U.2010.2049 V, hvor Vestre Landsret ophævede Naturklagenævnets afgørelse om stadfæstelse af en kommunal ekspropriation af et areal til flugtskydebane, da det ikke var bevist, at projektet, der var eksproprieret til, kunne virkeliggøres, og betingelsen om aktualitet dermed ikke var opfyldt.”

(De nødvendige økonomiske midler, der skulle kunne finansiere skydebanen var ikke tilvejebragt på domstidspunktet).

...

Det gøres gældende, at hverken Stevns Kommune, som medfredningsrejser og tilsynsmyndighed, henholdsvis Danmarks Naturfredningsforening, heller ikke i forbindelse med denne ankesag har godtgjort, at Lodsejerne ikke efterlever deres påtagne forpligtelser i relation til den frivillige etablering og opretholdelse af den for offentligheden fuldt tilgængelige trampesti langs klintekanten.

Trampestien er fuldt ud etableret og funktionsduelig.

...

Af betydning for nødvendighedskriteriet fremhæves det, at Trampestien må karakteriseres som en sti i det åbne land. Offentlighedens adgang til færdsel ad Stevns Klint Trampesti er derfor også sikret ved naturbeskyttelseslovens adgangsregler, herunder navnlig naturbeskyttelseslovens § 26, stk. 1, der sikrer fri færdselsadgang ad stier i det åbne land. Allerede derfor er ekspropriationen unødvendig og dermed i strid med grundlovens § 73, stk. 1,2. pkt.

Lodsejerne henviser videre til naturbeskyttelseslovens § 26, litra a, ...

Heller ikke disse forhold kan således legitimere det ekspropriative fredningsindgreb

Også af denne årsag er fredningen absolut unødvendig og ugyldig.

Af UNESCO-verdensarvs bestemmelser forudsættes adgang og vedligeholdelse også opretholdt.

Det fremhæves videre, at det ... fremgår, at Stevns Kommune i februar måned 2015 indhentede en juridisk vurdering fra kommunens advokat; Advokat 2 fra Advokatfirma.

...

2.2 Lodsejernes andet hovedanbringende vedrørende ugyldigheden af Nævnets fredning med henblik på: ” At bevare og fremme områdets karakteristiske naturtyper for at skabe et artsrigt plante- og dyreliv, herunder særligt de naturtyper og arter, som er knyttet naturtypen næ-

ringsfattigt kalkoverdrev” , jf. nævnsafgørelsens § 1, nr. 2, § 4, nr. 1 og 3

Lodsejernes andet hovedanbringende vedrører Nævnets frednings-ekspropriationsafgørelse med henblik på et generelt og fuldstændigt dyrkningsforbud i forhold til landbrugsarealerne beliggende langs klintekanten i en 25 meter bred bræmme

Lodsejerne gør gældende, at Nævnets ovenfor (2.2 første afsnit) citerede påstand; 1. del er formuleret så uklart, at den ikke kan danne grundlag for en fuldbyrdsafgørelse.

Af nævnsafgørelsen fremgår det, at dyrkningsforbuddet i forhold til den formentlig bedste og mest næringsrige landbrugsjord i Danmark, for så vidt angår påstandens 1. led, er formuleret ganske generisk. Nævnsafgørelsen konkluderer, at fredningsekspropriationsindgrebet for så vidt angår dyrkningsforbuddet i bræmmen er etableret med henblik på:

”At bevare og fremme områdets karakteriske naturtyper for at skabe et artsrigt plante- og dyreliv, herunder særligt de naturtyper og arter, som er knyttet til naturtypen næringsfattigt kalkoverdrev.” (Understreget her).

...

Faktuelt:

Som det fremgår af Retten i Roskildes dom side 68, øverst, har Lodsejerne vedholdende bestridt, at der er eller nogensinde har været, et næringsfattigt kalkoverdrev på de fredede landbrugsarealer, ligesom Lodsejerne bestrider, at det nogensinde vil være muligt at fremelske et sådant næringsfattigt kalkoverdrev ved at forbyde fortsat landbrugsmæssig drift på disse arealer, der har været i landbrugsmæssig omdrift i hundreder af år, og som i øvrigt udgør den formentlig bedst egnede og mest frugtbar landbrugsjord i hele Danmark. Kalken ligger 4-5 meter under muld-/lerlaget.

Som det ligeledes fremgår af byretsdommen side 68, har Lodsejerne fremført, at:

”Det fredede område ligger indenfor strandbeskyttelseslinjen, og er således værnede af naturbeskyttelseslovens § 15, stk. 1, hvoraf det fremgår, at der ikke må foretages ændringer i tilstanden af strandbredder eller andre arealer, der ligger mellem strandbredden og strandbeskyttelseslinjen. Strandbeskyttelses linjen administreres særdeles restriktivt.

Det fredede område er således allerede fuldt ud tilstrækkeligt beskyttet mod til standsændringer.

Lodsejerne gør på denne baggrund gældende, at fredningsafgørelsen ikke lever op til nødvendighedskriteriet i grundlovens § 73, da det fredede område alle rede er sikret tilstrækkeligt gennem gældende lovgivning.

Lodsejerne gør konkluderende gældende, at fredningsekspropriationen, både i relation til lodsejernes principale påstand I og den subsidære påstand II, er i strid med grundlovens § 73, stk. 1, herunder nødvendighedskravet, aktualitets kravet og det intensiverede proportionalitetskrav.”

Det fremgår af de tre byretsdommeres præmisser, dommen side 77, andet afsnit, at:

...

Lodsejerne har under sagen gjort gældende, at officialprincippet ikke er iagttaget af Nævnet, idet hverken kommunen som medfredningsrejser eller Danmarks Naturfredningsforening som fredningsrejser har fremført egentlig dokumentation for, at der skulle være tale om et eksisterende næringsfattigt kalkoverdrev, ligesom der ikke er fremlagt nogen som helst form for dokumentation, der understøtter, at de i fredningen fastsatte begrænsninger for området, rent faktisk må forventes at ville medføre en spredning af den nævnte naturtype.

Det er Lodsejernes, og for den sags skyld også byrettens tre dommeres, opfattelse at bevisbyrden end ikke tilnærmelsesvist er løftet af Appellanten.

Lodsejerne fremhæver, at Appellanten kunne, og burde, have dokumenteret sine påstande om næringsfattigt kalkoverdrev m.m., henholdsvis muligheden for at fremelske et ikkeeksisterende næringsfattigt kalkoverdrev i området, ved hjælp af indenretligt syn og skøn i henhold til retsplejelovens kapitel 19.

Nævnet har, hverken forud for Nævnets afgørelse, forud for byretssagen, endsige forud for denne ankesag ført uvildigt sagkyndigt bevis for de udokumenterede påstande.

Lodsejerne kan fuldt ud henholde sig til præmisserne i byrettens dom, idet Lodsejerne fremhæver, at byrettens tre dommere, sammen med sagens parter, har foretaget besigtigelse af området umiddelbart før hovedforhandlingens begyndelse.

Lodsejerne kan således henholde sig til byrettens præmisser vedrørende disse forhold, ...

Lodsejerne kan fuldt ud tilslutte sig, og henholde sig til, byrettens præmisser baseret på omfattende bevisførelse og besigtigelse samt til byrettens konklusion.

Der er under ankesagen fra Nævnets side fremlagt nye dokumenter. Disse er detaljeret imødegået ved det umiddelbart efterfølgende processkrift fra Lodsejerne.

Der er fortsat, og trods byrettens citerede præmisser og byrettens bevisbedømmelse, ikke fremlagt nogen form for dokumentation, herunder, som nævnt, i form af syn og skøn.”

Landsrettens begrundelse og resultat

Indledning

Sagen angår prøvelse af Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse af 29. januar 2021 om fredning af Stevns Klint på en række anførte ejendomme og 11,18 ha umatrikulerede arealer med de bestemmelser gældende for fredningen, der fremgår af § 1 til § 12 i afgørelsen.

Ved afgørelsen – der er truffet i medfør af naturbeskyttelseslovens § 44, stk. 1, jf. § 40 (lovbekendtgørelse nr. 240 af 13. marts 2019 med ændringer) – traf Miljø- og Fødevareklagenævnet bestemmelse om fredning af Stevns Klint i videre omfang end bestemt af Fredningsnævnet for Østsjælland i den påklagede afgørelse af 1. maj 2017.

Anmodning om ændring af nogle af de indstævnte til de nye ejere af de omhandlede indstævnets ejendomme

Appelindstævnte 50, tidligere Sagsøger 4, Appelindstævnte 52, tidligere Sagsøger 11, Appelindstævnte 53, tidligere Sagsøger 38, Appelindstævnte 54, tidligere Sagsøger 39, Appelindstævnte 55, tidligere Sagsøger 42, Appelindstævnte 56, tidligere Sagsøger 43 og Appelindstævnte 57, tidligere Sagsøger 46 har under ankesagens behandling solgt deres ejendomme. Appelindstævnte 51 er afgået ved døden, og hendes ejendom er overdraget til en ny ejer. Desuden har Sagsøger 15 overdraget sin ideelle halvdel af den ejendom, som hun ejede.

De nye ejere af de overdragede ejendomme – Appelindstævnte 3, Appelindstævnte 10, Appelindstævnte 35, tidligere Sagsøger 37, Appelindstævnte 15, tidligere Sagsøger 16, Appelindstævnte 37, tidligere Sagsøger 41, Appelindstævnte 38 og Appelindstævnte 39 – har anmodet om at succedere i de pågældende tidligere lodsejeres processuelle retsstilling i sagen og dermed indtræde som nye indstævnte.

Det kan lægges til grund, at Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse indebærer en rådighedsindskrænkning på de nye lodsejeres ejendomme.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har ikke haft bemærkninger til spørgsmålet om succession, men har påstået afvisning over for de omhandlede indstævnte med henvisning til, at de ikke længere har retlig interesse i sagen.

På denne baggrund finder landsretten, at de nye lodsejere er berettiget til at succedere i de pågældende tidligere lodsejeres processuelle retsstilling i ankesagen og dermed udøve de beføjelser i forhold hertil, som de tidligere kunne have udøvet.

Da Appelindstævnte 50, tidligere Sagsøger 4, Appelindstævnte 52, tidligere Sagsøger 11, Sagsøger 15, Appelindstævnte 51, Appelindstævnte 53, tidligere

Sagsøger 38, Appelindstævnte 54, tidligere Sagsøger 39, Appelindstævnte 55,
tidligere Sagsøger 42,
Appelindstævnte 56, tidligere Sagsøger 43 og Appelindstævnte 57, tidligere
Sagsøger 46 herefter ikke længere er parter i an-

kesagen, er der ikke grundlag for at tage Miljø- og Fødevareklagenævnets påstand om afvisning over for dem til følge.

Prøvelse af Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse af 29. januar 2021

Det følger af naturbeskyttelseslovens § 33, stk. 1, at der kan gennemføres fredning af landarealer til varetagelse af de formål, der er nævnt i lovens § 1. Om formålene fremgår det af § 1, at loven skal medvirke til at værne landets natur og miljø, så samfundsudviklingen kan ske på et bæredygtigt grundlag i respekt for menneskets livsvilkår og for bevarelsen af dyre- og plantelivet, og at loven særligt tilsigter, *at beskytte naturen med dens bestand af vilde dyr og planter samt deres levesteder og de landskabelige, kulturhistoriske, naturvidenskabelige og undervisningsmæssige værdier, at forbedre, genoprette eller tilvejebringe områder, der er af betydning for vilde dyr og planter og for landskabelige og kulturhistoriske interesse, og at give befolkningen adgang til at færdes og opholde sig i naturen samt forbedre mulighederne for friluftslivet.*

Af Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse fremgår bl.a., at et flertal i nævnet efter en afvejning af hensynene i naturbeskyttelseslovens § 1 over for de påberåbte lodsejerinteresser fandt, at området var fredningsværdigt, og at fredningen skulle gennemføres. Flertallet lagde herved vægt på, *at Stevns Klint er en af ”perlerne”, som i Naturstyrelsens Handlingsplan for fredning 2013 er beskrevet som de unikke, de vigtigste og de nationalt værdifulde lokaliteter, og at det var afgørende, at et ubrudt stiforløb med en linjeføring langs klintekanten i en lang årrække var sikret i takt med, at dele af klinten skrider i havet. Flertallet lagde herudover vægt på navnlig optagelsen af Stevns Klint på UNESCO’s verdensarvsliste og på muligheden for at sikre og forbedre områdets enestående natur i form af den prioriterede naturtype kalkoverdrev.*

Det fremgår videre af afgørelsen, at fredningen er vedtaget med henblik på at fremme otte formål, herunder *at bevare og fremme områdets karakteristiske naturtyper for at skabe et artsrigt plante- og dyreliv, særligt de naturtyper og arter, som er knyttet til naturtypen næringsfattigt kalkoverdrev, at sikre områdets helt særegne kulturhistoriske værdier som er knyttet til klinten, at sikre offentligheden god tilgængelighed til den geologiske verdensarv samt til den særlige kulturarv og natur via et sammenhængende, kystnært stiforløb, Stevns Klint Trampesti, og at sikre og forbedre de rekreative værdier.*

Om det nærmere indhold af fredningen fremgår det bl.a., *at der etableres en i udgangspunktet 25 meter bræmme fra klintekanten og ind i land, og at der på de omfattede arealer i bræmmen ikke må opdyrkes, gødskes, sprøjtes, kalkes eller omlægges, at plejen tilrettelægges så særligt naturtypen næringsfattigt kalkoverdrev fremmes, og at den nærmere drift og vedligeholdelse fastlægges i en plejeplan udarbejdet af Stevns Kommune som plejemyndighed. For så vidt angår to matrikelnumre blev det dog af hensyn til muligheden for fortsat at kunne*

dyrke arealet bag bræmmen bestemt, at kun 10 meter af den mest kystnære del af bræmmen skulle være dyrknings-, gødsknings- og sprøjtefri mv.

Landsretten tiltræder af de grunde, der er anført af byretten, at fredningen af Stevns Klint ligger inden for rammerne af naturbeskyttelseslovens formål.

Lodsejerne har som et hovedanbringende anført, at Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse er ugyldig, fordi den er i strid med grundlovens § 73 om ejendomsrettens ukrænkelighed.

Det kan lægges til grund, at fredningen af Stevns Klint – herunder etableringen af en trampesti i stedet for den allerede etablerede trampesti – udgør et indgreb i lodsejernes udøvelse af ejendomsret, idet fredningen indebærer en rådighedsindskrænkning i forhold til dele af lodsejernes ejendomme, jf. den nærmere afgrænsning af fredningen i det udarbejdede fredningskort. Lodsejerne har fået udbetalt erstatning herfor, og erstatningen er ikke omfattet af sagen.

Spørgsmålet er herefter, om fredningen tillige udgør et ekspropriativt indgreb.

Det kan lægges til grund, at lodsejerne ikke tilpligtes at afstå den del af hver deres ejendom, som fredningen angår, og at de således fortsat er ejere heraf, ligesom de med respekt af fredningen fortsat kan råde herover. Det fredede område ligger efter det oplyste inden for strandbeskyttelseslinjen, og det kan derfor også lægges til grund, at der allerede er restriktioner i forhold til lodsejernes anvendelse af det område på deres ejendom, der er omfattet af fredningen. Hertil kommer, at den allerede etablerede trampesti også indebærer visse begrænsninger i lodsejernes anvendelse af dette område, hvis der i overensstemmelse med formålet i vedtægterne for Lodsejerforeningen Stevns Klint Trampesti skal opretholdes et ubrudt stiforløb langs med klinten. Endelig bemærkes, at der ikke foreligger oplysninger om de enkelte ejendomme vedrørende f.eks. placeringen af eksisterende bygninger i forhold til etablering af en 25 meter bred bræmme fra klintekanten og ind i land eller størrelsen af det område af den samlede ejendom, der ligger mellem klintekanten og 25 meter ind i land, herunder hvor stor en del heraf der af nogle af lodsejerne anvendes til landbrugsdrift.

På denne baggrund finder landsretten, at der ikke er grundlag for at fastslå, at Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse om fredning af Stevns Klint tillige udgør en reel ophævelse af ejendomsretten til hverken hele eller dele af det område på hver af lodsejernes ejendomme, der er omfattet af fredningen. Der er derfor ikke tale om et ekspropriativt indgreb.

Det, der er anført af lodsejerne om udfaldet af de tidligere fredningssager om et stiforløb ved Stevns Klint – hvor såvel Overfredningsnævnet i 1957 som Na-

turklagenævnet i 2004 fandt, at der ikke var tilstrækkelig anledning til at bringe fredningsinstituttet i anvendelse – kan ikke føre til en anden vurdering.

Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse er herefter ikke i strid med grundlovens § 73.

Lodsejerne har som deres andet hovedanbringende anført, at Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse er ugyldig, fordi nævnet ikke har iagttaget officialprincippet. Det er herom nærmere anført, at der ikke foreligger dokumentation for et eksisterende næringsfattigt kalkoverdrev eller dokumentation der understøtter, at de begrænsninger, der følger af fredningen, må forventes at ville medføre en spredning af næringsfattigt kalkoverdrev.

Som anført ovenfor fremgår det af afgørelsen, at fredningen er vedtaget med henblik på at fremme otte formål. Et af disse formål er at bevare og fremme områdets karakteristiske naturtyper for at skabe et artsrigt plante- og dyreliv, herunder særligt de naturtyper og arter, som er knyttet til naturtypen næringsfattigt kalkoverdrev. Desuden fremgår det, at bræmmen på 25 meter fra klintekanten og ind i land skal sikre bl.a., at særligt denne naturtype fremmes.

I fredningsforslaget er Stevns Klint beskrevet sådan, at klinten med sin kalkholdige undergrund er et af de få steder i Danmark, hvor man kan opleve naturtypen næringsfattigt kalkoverdrev, og at dette kalkoverdrev er under pres fra den landbrugsmæssige drift med sprøjtning og gødskning. Det er videre beskrevet, at jordens bonitet er svingende, og at man derfor kan finde både hvedemarker og næringsfattigt kalkoverdrev side om side. Af Stevns Kommunes ”Forvaltningsplan Stevns Klint 2017-2020” fremgår ligeledes, at der langs klinten er et næringsfattigt kalkoverdrev, og at man på visse lokaliteter kan finde særlige arter, der er knyttet til kalkoverdrevet, som kun findes på et fåtalligt antal levesteder i Danmark. Tilsvarende fremgår om vegetation af rapporten ”Registrering af vegetation på klintekanten, Stevns Klint” udarbejdet af Konsulentfirma for Stevns Kommune i juni 2016. Endelig fremgår tilsvarende af Plejeplan Stevns Klint for 2022-2025, hvori henvises til Naturnotat vedrørende flora og fauna på Stevns Klint udarbejdet af biolog Person 5.

Om bevarelse og fremme af overdrev fremgår det af faglig rapport nr. 727 fra Danmarks Miljøundersøgelser med titlen ”Titel” udarbejdet af bl.a. professor Person 4, at overdrev kan bevares gennem målrettet naturpleje, reduktion af næringsstofbelastning og etablering af større, sammenhængende arealer. Professor Person 4 har i en mail af 14. juli 2015 til Stevns Kommune endvidere henvist til en undersøgelse fra Aarhus Universitet fra 2013, der viser, at der er en signifikant effekt af markdrift op til 25 meter ned ad skrænterne, at effekten består i, at næringsstofstatus stiger sammenlignet med skrænter uden nabomarker, og at mangfoldigheden af plantearter falder,

og at det blev vurderet at være et omkostningseffektivt virkemiddel i naturbeskyttelsen at udlægge dyrkningsfri bræmme ud mod skrænter med overdrev, som det ikke har været muligt at opdyrke. Landsretten lægger til grund, at den undersøgelse, som professor Person 4 henviser til, er den for landsretten fremlagte afhandling med den danske titel ”Randeffect på overdrev” udarbejdet af biolog Nikolaj Sass Ebsen. Miljøtekniker Vidne 5, Stevns Kommune har i landsretten forklaret, at professors Person 4's rapport og oplysninger dannede grundlag for, at kommunen valgte, at bræmmen skulle være 25 meter.

På denne baggrund og efter bevisførelsen i øvrigt finder landsretten, at der ikke er grundlag for at antage, at Miljø- og Fødevareklagenævnet har tilsidesat officialprincippet i forhold til hverken dokumentation for eksistensen af et næringsfattigt kalkoverdrev eller dokumentation for, at etablering af bræmmen på 25 meter kan medvirke til både beskyttelse af eksisterende kalkoverdrev og til fremme af særligt naturtypen næringsfattigt kalkoverdrev. Professor Person 4's svar i mail af 5. januar 2016 til vicekommunaldirektør Vidne 7 på et spørgsmål om, hvorvidt en bræmme på 25 meter langs klinten vil medføre, at der skal udlægges ”en yderligere buffer på 25 meter ” for at beskytte kalkoverdrevet, kan ikke føre til en anden vurdering.

Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse er derfor ikke truffet på et mangelfuldt eller fejlagtigt grundlag.

Spørgsmålet er herefter, om der i øvrigt er grundlag for at tilsidesætte Miljø- og Fødevareklagenævnets skønsmæssige afgørelse.

Som anført ovenfor tiltræder landsretten af de grunde, der er anført af byretten, at fredningen af Stevns Klint ligger inden for rammerne af naturbeskyttelseslovens formål.

Herefter og under hensyn til fredningsområdets karakter – navnlig optagelsen af Stevns Klint på UNESCO's verdensarvsliste, de i området anførte naturværdier i form af næringsfattigt kalkoverdrev og behovet for at sikre linjeføringen langs klintekanten i takt med, at dele af klinten skrider i havet – sammenholdt med de anførte fredningsformål finder landsretten, at der ikke er grundlag for at tilsidesætte Miljø- og Fødevareklagenævnets skønsmæssige afgørelse vedrørende fredningen.

Det kan ikke føre til en anden vurdering, at lodsejerne og Lodsejerforeningen Stevns Klint Trampesti gennem en længere årrække har opretholdt den frivilligt etablerede trampesti. Der er herved lagt vægt på navnlig, at Stevns Klint Trampesti alene udgør en mindre del af den samlede fredningsafgørelse, at Stevns Klint Trampesti kan flyttes inden for 25 meters bræmmen, sådan at linjeføringen

langs klintekanten i en lang årrække er sikret, selvom dele af klinten styrter i havet, og *at* alene lodsejerforeningen i øvrigt er påtaleberettiget i forhold til deklARATIONERNE om færdselsret på den frivilligt etablerede trampesti.

På denne baggrund, og da det, der i øvrigt er anført, ikke kan føre til en anden vurdering, tager landsretten Miljø- og Fødevareklagenævnets påstand om frifindelse til følge.

Sagsomkostninger

Der er i denne sag truffet afgørelse i en tvist mellem en lang række lodsejere og en offentlig myndighed, og der har under sagen været spørgsmål om, hvorvidt Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse om fredning tillige har indebåret et ekspropriativt indgreb over for lodsejerne. Lodsejerne fik medhold i sagen ved byrettens dom, men Miljø- og Fødevareklagenævnet har vundet sagen i landsretten. Under disse omstændigheder finder landsretten, at ingen af parterne bør betale sagsomkostninger for byret eller landsret til den anden part eller statskassen.

THI KENDES FOR RET:

Miljø- og Fødevareklagenævnet frifindes.

Ingen af parterne skal betale sagsomkostninger for byretten eller landsretten til nogen anden part eller til statskassen.

Publiceret til portalen d. 27-11-2025 kl. 10:08

Modtagere: Indstævnte OMYA A/S, Appelindstævnte 46, tidligere Sagsøger 50,
Appelindstævnte 15, tidligere Sagsøger 16, Appelindstævnte 47, tidligere Sagsøger
51, Appelindstævnte 4, tidligere Sagsøger 5, Appelindstævnte 36, tidligere Sagsøger
40, Appelindstævnte 54, tidligere Sagsøger 39, Appelindstævnte 17, tidligere Sagsøger
18, Appelindstævnte 9, tidligere Sagsøger 10, Appelindstævnte 55, tidligere Sagsøger
42, Appelindstævnte 50, tidligere Sagsøger 4, Appelindstævnte 35, tidligere Sagsøger
37, Appelindstævnte 51, Appelindstævnte 37, tidligere Sagsøger 41, Appelindstævnte
49, tidligere Sagsøger 53, Appelindstævnte 32, tidligere Sagsøger 33, Appelindstævnte
57, tidligere Sagsøger 46, Appelindstævnte 24, Appelindstævnte 18, tidligere Sagsøger
19, Appelindstævnte 31, tidligere Sagsøger 32, Appelindstævnte 52, tidligere Sagsøger
11, Appelindstævnte 13, tidligere Sagsøger 13, Appelindstævnte 43, tidligere Sagsøger
47, Sagsøger 15, Appelindstævnte 20, tidligere Sagsøger 21, Appelindstævnte 45,
tidligere Sagsøger 49, Appelindstævnte 2, tidligere Sagsøger 3, Appelindstævnte 41,
tidligere Sagsøger 44, Appelindstævnte 8, tidligere Sagsøger 9, Appelindstævnte 34,
tidligere Sagsøger 36, Appelindstævnte 44, tidligere Sagsøger 48, Appelindstævnte 27,
tidligere Sagsøger 28, Appelindstævnte 6, tidligere Sagsøger 7, Appelindstævnte 33,
tidligere Sagsøger 34, Appelindstævnte 29, tidligere Sagsøger 30, Appelindstævnte 40,
tidligere Sagsøger 54, Appelindstævnte 53, tidligere Sagsøger 38, Appelindstævnte 26,
tidligere Sagsøger 27, Appelindstævnte 21, tidligere Sagsøger 22, Appelindstævnte 7,
tidligere Sagsøger 8, Appelindstævnte 5, tidligere Sagsøger 6, Appellant Miljø- og
Fødevareklagenævnet, Appelindstævnte 16, tidligere Sagsøger 17, Appelindstævnte 1,
tidligere Sagsøger 1, Appelindstævnte 19, tidligere Sagsøger 20, Appelindstævnte 25,
tidligere Sagsøger 26, Appelindstævnte 56, tidligere Sagsøger 43, Appelindstævnte 42,
tidligere Sagsøger 45, Appelindstævnte 11, tidligere Sagsøger 2, Appelindstævnte 30,
tidligere Sagsøger 31, Appelindstævnte 14, tidligere Sagsøger 14, Appelindstævnte 48,
tidligere Sagsøger 52, Appelindstævnte 22, tidligere Sagsøger 23, Appelindstævnte 12,
tidligere Sagsøger 12, Appelindstævnte 23, tidligere Sagsøger 24, Appelindstævnte 28,
tidligere Sagsøger 29